

Reprezentacija radničke klase u popularnim hrvatskim i jugoslavenskim filmovima

Cigić, Stipe

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:792908>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-17**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti u Zagrebu

Diplomski studij novinarstva

Reprezentacija radničke klase u popularnim hrvatskim i jugoslavenskim
filmovima

DIPLOMSKI RAD-radna verzija

STIPE CIGIĆ

Zagreb, studeni 2015.

Sadržaj

1. UVOD	9
2. HRVATSKA I SFRJ	11
2.1. Jugoslavija	11
2.2. Hrvatska	13
2.3. Radnička klasa u Jugoslaviji	17
2.4. Radnička klasa u Hrvatskoj	20
3. FILM I IDEOLOGIJA	22
3.1. Reprerentacija i stereotip	25
3.2. Reprerentacija radničke klase	27
4. FILM KAO MEDIJSKI TEKST	31
4.1. Film u Jugoslaviji	32
4.2. Film u Hrvatskoj.....	34
5. METODA	36
5.1. Metoda.....	36
5.2. Uzorak.....	37
5.3. Analiza.....	40
6. ZAKLJUČAK	44
7. LITERATURA	Error! Bookmark not defined.47
7.1.Internetski izvori.....	49
8. PRILOZI	52

1. UVOD

U fokusu ovog rada jest reprezentacija radničke klase. Reprezentacija nosi u sebi ideološku moć i često je odraz odnosa moći u društvu. Mnogi autori smatraju da svi popularni tekstovi nose u sebi ideološku propagandu, te da se treba svaki medijski tekst podvrgnuti ideološkoj analizi, vodeći računa o kontekstu vremena i prostora gdje je tekst nastao (Toynbee, Gillespie, 2009). Može se zaključiti da su "svi medijski tekstovi manje ili više ideološki ovisno o odnosu političkih sila u nekom povjesnom trenutku". (Toynbee, Gillespie, 2009:178). Reprezentacije u popularnim medijskim tekstovima mogu nam otkriti nešto o ideološkom ustroju nekog društva, te se reprezentacije društvenih skupina i identiteta moraju proučavati kako bi se otkrila eventualna negativna propaganda. Popularnoj kulturi mnogi autori pripisuju značajnu političku moć, pogotovo u načinu na koji prezentira određene društvene grupe. Takve reprezentacije mogu utjecati na percepciju drugih grupa, kao i percepciju članova grupa o samima sebi.

John Fiske (1989), ustvrdio je da je popularna kultura uvijek dio odnosa moći. Popularni sadržaji su oni sadržaji koji su mnogima omiljeni ili od mnogih korišteni. U marksističkoj perspektivi, popularni sadržaji promatraju se kao proizvod kapitalizma koji se pokušava prodati masama, a u posebnom su fokusu ideološke poruke koje takvi sadržaji u sebi nose. Popularna kultura tako postaje sredstvo propagande dominantne ideologije, te onemogućuje podređenim društvenim skupinama (radničkoj klasi, ženama, rasnim manjinama itd.) pobunu protiv sustava koji ih ograničava. Marksisti smatraju da poruke koje masa prima posredstvom popularnih sadržaja utječu na percepcije određenih društvenih grupa, kao i na percepcije pripadnika tih grupa o samima sebi stoga su u posebnom fokusu reprezentacije različitih društvenih formacija u popularnim sadržajima. Antonio Gramsci tvrdi da popularnom kulturom vladajuće klase pokušavaju zavesti podređene klase i indirektno im nametuti sustav koji je za njih same nepovoljan. Iako je općenito prihvaćeno da popularni sadržaji nose u sebi ideološku poruku, na području proučavanja popularne kulture traju rasprave kolika je zapravo moć tih poruka i njihov utjecaj na konzumente sadržaja (Storey, 2009). Popularna kultura, međutim, ne postoji samo u kapitalističkim društvima. I u socijalističkim državama postojala je kultura masa, često slavljena kao prava kultura naroda, suprotstavljena buržoazijskoj, "visokoj" kulturi. Primjeri iz socijalističkih zemalja (naročito Jugoslavije) ukazuju da se vladajuća i intelektualna elita ozbiljno bavila sadržajem popularnih proizvoda. Iskazivala se

zabrinutost za utjecaj takvih sadržaja i ideološke poruke koje potkopavaju socijalističke vrijednosti, a zabilježeni su i (propali) pokušaji prilagođavanja popularnih sadržaja marksističkoj ideologiji (Senjković,2008).

Podređena klasa koja je, prema marksistima, jedna od "meta" ideološke propagande popularnih sadržaja jest radnička klasa. U ovom radu proučit ću reprezentaciju radničke klase u popularnim filmovima u SFRJ i Hrvatskoj kako bih utvrdio razlike i sličnosti u reprezentaciji te društvene formacije u ove dvije države. Pošto eventualne razlike proizlaze iz ideoloških razlika između SFRJ i Hrvatske u prvom poglavlju će biti riječ o razlikama između socijalističke Jugoslavije i demokratske Hrvatske, te o odnosu prema radničkoj klasi u obje zemlje. U idućem poglavlju bit će riječ o reprezentaciji i stereotipu, te o reprezentaciji radničke klase u masovnim medijima. Zatim će biti riječ o filmu kao medijskom tekstu, pošto je riječ o jedinici analize u istraživačkom radu. Ukratko ću opisati stanje filma u Jugoslaviji i modernoj Hrvatskoj za pružanje konteksta nužnog za razumijevanje analize i eventualnih rezultata. Za metodu istraživanja odabrao sam kvalitativnu analizu sadržaja, a nakon analize ponudit ću svoj zaključak istraživanja.

2. HRVATSKA I SFRJ

Kako bi se moglo raspravljati o odnosu prema radničkoj klasi u hrvatskim i jugoslavenskim popularnim filmovima, potrebno je prvo odrediti povjesne, društvene i ideološke razlike između dviju država. Socijalna federativna republika Jugoslavija (SFRJ) nastala je nakon Drugog svjetskog rata, a obuhvaćala je teritorije današnje Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore, Kosova i Makedonije. Bila je izraz dugogodišnje težnje južnoslavenskih naroda za ujedinjenjem u jednu državu, i nasljednica prve Jugoslavije koja se formirala nakon Prvog svjetskog rata. Najveće razlike između SFRJ i suvremene Hrvatske proizlaze iz razlika između ideološkog, političkog i ekonomskog sustava dviju država.

2.1 JUGOSLAVIJA

Federativna Narodna Republika Jugoslavija uspostavljena 29. studenog 1945., bila je deklaracijom Ustavotvorne skupštine određena kao savezna narodna država i zajednica ravnopravnih naroda. Sva vlast u državi pripala je Komunističkoj partiji Jugoslavije, koja je zabranila djelovanje drugih stranaka te krenula s uspostavom potpune dominacije nad svim sferama života. Na čelu Partije, a time i Jugoslavije bio je Josip Broz Tito sve do svoje smrti. Nakon što je Komunistička partija Jugoslavija osigurala vlast, započela je sa svojim programom uspostavljanja socijalizma kao prve etape na putu prema komunizmu. Ubrzo je uspostavljena partijska država prema sovjetskom modelu, a komunistički režim pokušao je uspostaviti potpunu kontrolu nad svim dijelovima društva. (Matković, 2003:280).

Komunistička ideologija zasniva se na idejama marksizma, ideologiji u čijem je temelju borba za radnička prava te uništenje kapitalizma kao sustava koji iskorištava radnika i stvara nejednakosti čineći bogate bogatijima, a radnike zadržava na nižim pozicijama. Sukob klasa marksisti vide kao pokretač povijesti, a klasnu analizu kao okvir interpretacije za sve što se dogodilo u ljudskoj povijesti. (Wright, 2003:2)

Karl Marx i Friedrich Engels napisali su 1848. *Komunistički manifest*, u kojem su nastojali dokazati neupitnu pobjedu "radničke klase i uspostave društva u kojem su sredstva za proizvodnju u vlasništvu zajednice" (Ravlić, 2013:111). Oni su razlikovali komunizam kao besklasno društvo budućnosti, a socijalizam kao prijelaznu fazu do takvog društva.

Socijalizam se dijeli na više tipova, a najčešće se izjednačuje s boljševizmom koji se temelji na uspješnoj revoluciji radničke partije kojom će biti slomljen buržoazijski i eksploatatorski

kapitalizam, a iz revolucije će slijediti socijalistička država i društvo. (Ravlić,2013:150). Uz boljševički, najutjecajnija su još dva tipa socijalizma; libertetski socijalizam ili anarhizam i socijaldemokracija. Anarhisti se zalažu za društvo bez privatnog vlasništva i države, a najboljim društvom smatra zajednicu slobodnih ljudi. (Ravlić,2013:150). Socijaldemokracija je dominantna oblik socijalizma, a bit je u reformi i regulaciji kapitalizma uz pomoć demokracije, pluralizma i ljudskih prava (Ravlić,2013:153). Sve vrste socijalizma, unatoč svojim razlikama imaju nekoliko zajedničkih značajki: jednakost, podruštvljenje, suradnja, bratstvo i sloboda (Ravlić,2013:114). Jednakost je središnja socijalistička vrijednost. Socijalisti vjeruju da se jednakost ne može postići u kapitalističkom društvu, te zazivaju društvenu intervenciju kako bi se jednakost postigla. Zbog kritike kapitalizma, socijalizam se često izjednačuje s marksizmom. Marx je ipak imao drugačija gledišta; jednakost nije bila u fokusu, već društveni odnosi koji upućuju na izrabljivane i izrabljivače, te borba između tih klasa kako bi se postigla jednakost. (Neocleous,1996:163). Podruštvljenje ili kolektivizam kao obilježje socijalizma proizlazi iz ideje da je privatno vlasništvo ekonomski i moralno nepravedno te pogrešno oblikuje ljudsku prirodu (nastaju pohlepa, sebičnost). Iako su se razlikovali po tome što treba napraviti s privatnim vlasništvom (marksisti su se zalagali za ukidanje, socijal-demokrati zazivaju državnu intervenciju, anarhisti vjeruju da je vlasništvo krađa), kolektivizam je ono što razlikuje socijalističke ideologije od drugih, pošto ljudi ne mogu ostvariti svoje ljudske mogućnosti bez društva i zajedništva (Ravlić,2013:115). Iz kolektivizma proizlazi suradnja kao iduća značajka socijalizma. Dok liberali i konzervativci vide konkurenciju zdravom, socijalisti smatraju da vodi do okretanja ljudi jednih protiv drugih. Zajednički rad čovjeku je prirodni od rada jedan protiv drugoga (Ravlić,2013:116). Iz suradnje proizlazi bratstvo, u koje socijalisti čvrsto vjeruju. Ljudi su jednaki, braća i sestre, i trebaju raditi zajedno. U socijalizmu se stoga teži internacionalizaciji, i bratimljenju na međunarodnoj razini (Ravlić,2013:116). Sloboda je imperativ socijalističkog društva. Iako najveći izvor razlika između socijalista-anarhisti zahtijevaju potpunu slobodu, socijaldemokrati ističu individualnu slobodu i demokraciju, a marksisti slobodu vide kao oslobođenje od kapitalizma- sloboda ostaje ideal socijalističkog društva. (Ravlić,2013:120).

Marksizam se kao temelj komunističke ideologije shvaća kao politička i ekonomska teorija, koju su u praksi režimi u cijelom svijetu provodili na svoj način. SSSR, Kuba ili Sjeverna Koreja načelno su se vodili marksizmom u svojoj politici, ali upravo ti režimi pokazuju velike razlike između teorije i prakse marksističkog društva. Te razlike su tolike da mnogi autori marksizam vide samo kao "političku snagu koja je izmijenila svijet bila uvelike ekstrapolirana

iz samo nekoliko rečenica, kako bi se prilagodila potrebama i politikama nacionalnog oslobođenja, u najmanju ruku onako kako su ga jedan čovjek, ili mala skupina ljudi, zamišljali." (Freedon,2001: 69). Tako se može reći da se "pravi" marksizam kako su ga zamislili njegovi tvorci nikada nije proveo, te ga je, kako smatraju neki autori, zapravo i nemoguće provesti. Međutim, postoje određene značajke koje su proveli svi marksistički režimi: brza industrijalizacija, središnje planiranje i ukidanje tržišta kapitala, jednostranačka vlast i totalitarno nepoštivanje ljudskih prava. Ove značajke smatrane su ispravnom marksističkom praksom (Freedon,2001: 70). Takvima ih je prihvatila i KPJ, koja je ubrzo nakon Drugog svjetskog rata učinila sve što je mogla da komunistički režim ima punu kontrolu nad svim područjima društvenog života, a cjelokupna duhovna sfera bila je utemeljena na nametanju marksističke ideologije i veličanju politike novog režima. Obračun s protivnicima kao i zatiranje ljudskih prava, Partija je pravdala povijesnim imperativom uništenja "kapitalističkog sustava izrabljivanja i nacionalnog ugnjetavanja" (Matković,2003: 282). Uvođenje socijalizma partijska ideologija vidjela je kao prvi korak prema komunizmu. Socijalizam su komunistički ideolozi veličali kao novu, modernizacijsku silu sposobnu parirati kapitalističkim industrijskim društvima. Kako bi se socijalističko društvo izgradilo nužno je ukinuti klase, te u prvi plan staviti radničku klasu i njezin razvoj.(Freedon,2001:74) Kako bi se to postiglo, u Jugoslaviji se Partija vodila sovjetskim modelom socijalizma u kojem država upravlja privredom. Nakon sukoba sa SSSR-om 1948., Partija je uvela radničko samoupravljanje kao početak kraja birokratizma. Radničko samoupravljanje trebalo je radnicima dati moć nad sredstvima proizvodnje. Tako zamišljeno, radničko samoupravljanje ideal je socijalističkog društva u kojem radnici sami radi za svoj profit. Radničko samoupravljanje doživjet će svoj slom krajem 1970-ih što će u Jugoslaviji dovesti i do gospodarske krize, a smrt Josipa Broza Tita 1980. izazvat će niz događaja koji će dovesti do raspada Jugoslavije početkom 1990-ih. (Matković,2003.)

2.2. HRVATSKA

Hrvatski sabor potpisao je 25. lipnja 1991. deklaraciju kojom je Hrvatska postala samostalna i suvremena država. Već prije su u Hrvatskoj održani višestranački izbori na kojim su građani mogli birati parlament. Hrvatska je napustila jednostranački režim te postala demokratska država. "Pod demokratskom ustavnom državom shvaćamo takav oblik uređenja političke zajednice u kojoj je cjelina državne vlasti na svim razinama ograničena ustavom i zakonom" (Sokol,1988:112). Temeljem svog Ustava od 22. prosinca 1990. godine, Hrvatska je nedvojbeno demokratska i ustavna država, a pravo ustavnog izbora naglašeno je upravo kako

bi se stvorilo što jače odvajanje od prethodnog, komunističkog režima (Sokol, 1998:112). Odbacivanje komunizma značilo je i tranziciju prema kapitalizmu, ekonomskom sustavu koji se temelji na slobodi izbora, alokaciji resursa i profita kao glavne pokretačke snage privređivanja (Mesarić,2001:986). U kapitalističkom sustavu radnička klasa nije u posebnom fokusu države ni društva, a tržište treba biti što manje regulirano od strane države. "Zemlje trećeg svijeta koje su imale socijalizam kao dominantan oblik uređenja države i zemlje bivšeg socijalističkog bloka pokrenule su svoju tranziciju iz komandno socijalističkih u tržišno kapitalističko gospodarstvo i političko uređenje" (Jurčić, 2014:2). Tranzicijski proces u Hrvatskoj je dugo trajao, a prema nekim autorima još nije potpuno završio. (Lalić, 2012)

Tranzicijskim procesima Hrvatska je nastojala odbaciti socijalističku prošlost i pridružiti se zapadnim državama u sustavu liberalne demokracije. Liberalna demokracija je tip liberalizma, kompleksne ideologije zasnovane na osnovnoj ideji slobode koju liberali vide kao autonomiju pojedinca. Jedan od uvjeta osiguranja slobode prema liberalima je vlasništvo. Oni privatno vlasništvo vide kao sredstvo kojim se građanima osigurava moć protiv države.

(Ravlić,2013:46). Liberalna demokracija smatra demokraciju silom koja će omogućiti stvaranje liberalnog društva. Reprezentativna demokracija u kojoj svi građani biraju vlast koja će služiti njima osnovna je ideja liberalne demokracije. Prema Norbertu Ebbiou, talijanskom političkom filozofu liberalna demokracije je "politički sustav u kojem država ima vrlo ograničenu moć i funkcije nasuprot svakoj apsolutističkoj i socijalnoj državi, nasuprot svakom totalitarizmu i anarhiji. Temeljni zahtjev liberalne demokracije jest raspodjela i ograničenje moći te sloboda od države" (Đaković,2007:172). Vrijednosti na kojim liberalni demokrati žele izgraditi idealno društvo su individualizam, koristi, tržište, razum, kalkulacija, inicijativa, natjecanje, protektivnost države, poštivanje zakona i procedura (Vujčić, 2005:62). Individualizam je ključna razlika između ideologija izgrađenih na kolektivizmu (socijalizam, marksizam, komunizam) i liberalne demokracije. Prema liberalima, društvo je "agregat pojedinaca" koji se udružuju radi vlastitih interesa, ali i dalje ostaju pojedinci (Ravlić,2013:46). Individualizam se pojavljuje u liberalnim ideologijama kao sredstvo kojim se ograničava vanjski utjecaj na slobodu pojedinca. Kolektivizam se već pokazao kao podložan totalitarnim ideologijama, dok individualizam koristi demokratske mehanizme (npr. opće pravo glasa) kao zaštitu od prevelike moći države (Đaković, 2007:169). Uz liberalnu demokraciju vezuje se i pojam natjecanja političkih stranaka za vlast. Političku kompetitivnost Schumpeter definira kao "institucionalni dogovor za postizanje političkih ciljeva u kojem pojedinci dobivaju moć odlučivanja putem natjecateljske borbe za glas birača"

(Schumpeter, 2003:79). Ovime se potvrđuje ideal liberalne demokracije prema kojem društvo koristi demokratsko pravo glasa kako bi upostavilo moć većine nad manjinom, odnosno nad vladajućima. Zadatak političara i stranaka postaje zaslužiti glas i pravo na vođenje zemlje. Danas u Hrvatskoj univerzalno pravo glasa jamči Ustav: "Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava."¹ Ovime su vrijednosti liberalne demokracije ugrađene u Ustav. Također, indikator prelaska u liberalni ekonomski sustav je i privatizacija, proces kojim se državno i javno vlasništvo prenosi u privatno, a koji je u Hrvatskoj započeo uspostavom neovisnosti.²

Uz individualizam i kompetitivnost, najvažnija ideološka razlika između liberalne demokracije kojoj Hrvatska teži od svog osamostaljenja i socijalizma bivše države jest odnos prema radničkoj klasi. Demokraciju marksisti od početaka vide kao sredstvo buržoazije kojim će suzbiti ili umanjiti radničku borbu i prava. Međutim, moderni kritičari, proučavajući procese demokratizacije i tranzicije u zemljama nekadašnjeg socijalizma prepoznaju u radničkoj klasi silu koja donosi demokraciju. Radnička klasa igrala je ključnu ulogu u procesu demokratizacije u tranzicijskim zemljama, nerijetko se udružujući u radničke stranke (laburiste), pokušavajući demokratskom borbom osigurati prava radnika (Collier, 1999). Međutim, liberalizam se u svojim principima (individualizma, natjecanja, demokracije) ne obraća niti jednoj specifičnoj skupini, već narodu. Radnička klasa, odnosno njezini pripadnici kao pojedinci u liberalnim državama imaju moć jednaku svim drugim građanima (Ravlić, 2013). Moderni marksisti moć države vide samo kao zamaskirani izraz za moć one najdominantnije klase u društvu, te tvrde da su radnici u kapitalizmu, koji je čvrsto vezan uz liberalnu demokraciju, opet u podređenom položaju (Femia, 1993). Moderni ljevičari u suvremenoj Hrvatskoj kritiziraju demokraciju kao neprijatelja radničke klase, a kapitalizam izjednačuju s fašizmom.³ U demokratskoj Hrvatskoj, radnička klasa samo je još jedna skupina, dio demosa koji svojim pravom glasa može utjecati na eventualnu promjenu vlasti. Radnička klasa u Hrvatskoj i u Jugoslaviji imaju drugačiji tretman. Od fokusa političke i intelektualne elite, radnička klasa postaje (samo) dio društva u liberalnoj demokraciji. Razlike

¹ <http://www.sabor.hr>, 2015

² <https://hr.wikipedia.org/>, 2015

³ <http://www.advance.hr>, 2015

između dviju ideologija najvažniji su uzrok potpuno drugačijeg statusa radničke klase u dvije države.

2.3. RADNIČKA KLASA U JUGOSLAVIJI

Radnička klasa ključan je pojam u marksizmu. Marx radničku klasu definira kao klasu koja nema pristup ekonomskim resursima i sredstvima proizvodnje te je stoga prisiljena prodavati svoj rad kako bi priskrbila sredstva za život. Kapitalistička klasa je ona koja posjeduje sredstva proizvodnje, te eksploatira radnike kako bi stvorili kapital svojim radom (Wright, 1997). Prema marksistima radnička klasa je samo još jedan pribor kapitala; kapitalistička klasa iskorištava radnike kako bi osigurala sebi maksimalan profit, ali i zakonitosti kapitalizma kao sustava kako bi radnička klasa ostala na nižoj poziciji, sustavno joj onemogućujući napredak i ulaganje u vlastiti razvoj (Marx, 1867). U modernom proučavanju radničke klase, marksisti ju sve češće povezuju s pojmovima rase i spola, ali i dalje u proučavanju ostaje ključna dimenzija moći, točnije moć koju osoba ima nad svojim radom te stupanj autonomije tokom rada (Freie, 2007).

U Jugoslaviji, kao državi koja pokušava uspostaviti socijalizam kao prvi korak prema komunizmu, radnička klasa i njezina borba imala je poseban značaj. O radničkoj klasi i njezinoj borbi, puno se pisalo i raspravljalo u SFRJ, a radničko samoupravljanje slavljeno je kao epohalni zadatak koji će omogućiti integraciju rada i kapitala pod kontrolom radnika. Radnička klasa se nakon 1945. uvećala barem deset puta zahvaljujući industrijalizaciji i urbanizaciji, a prema podacima iz 1981. u radničku klasu je spadalo 64,4% svih zaposlenih u društvenom sektoru. Dolaskom socijalističke države i okretanjem prema industriji stvorio se pretežno radnički karakter cijele Jugoslavije. (Šuvar, 1984:34). Radnička klasa u SFRJ još je klasa u promjenama, dinamična i otvorena, te još nije u potpunosti zagospodarila društvenim odnosima, ali je postala proizvođačka klasa koja i upravlja (zahvaljujući samoupravljanju) te je time postala nova radnička klasa, kakvu nisu još razvila ostala socijalistička društva. Ipak, iako radnička klasa čini osnovu socijalističkog samoupravljanja, nisu ni u SFRJ suzbijene tendencije degradiranja radničke klase sa subjekta na objekt, a radnička klasa je i dalje potisnuta iz političkog sustava socijalističkog samoupravljanja, a neposredno upravljanje u udruženom u radu još je pod pritiskom tehnobirokratskog monopola (Šuvar, 1984)

Ustav SFRJ iz 1974. u osnovim načelima naglašava: "Socijalističko društveno uređenje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije zasniva se na vlasti radničke klase i svih radnih ljudi i na odnosima među ljudima kao slobodnim i ravnopravnim proizvođačima i stvaraocima"⁴. Radnička klasa u SFRJ nakon rata formirala se iz deagrarijacije koja je imala

⁴ www.wikipedia.com, 2015

za cilj stvoriti novo društvo. Takav udar na seljaštvo doveo je do povećanja gradskog stanovništva (urbanizacije) i stvaranja radničke klase. Dokaz da je radnička klasa stvorena Marijan Korošić vidi u činjenici da je od 1955. do 1984. industrija sudjelovala u punjenju državnog proračuna s 35,5%, a u investicijama s 34% (za usporedbu poljoprivreda je stvarala samo 17,8% proračuna), te u podatku da su u strukturi radničke klase većinu imali kvalificirani radnici (47%), što pokazuje da se ulagalo u obrazovanje radničke klase. Propaganda Jugoslavije tvrdila je da je u SFRJ radnička klasa svojim inzistiranjem uvela radničko samoupravljanje. Prava je istina da je ono bilo nametnuto odozgo od strane vladajućih i tako postalo sredstvo postizanja volje elita, a time je gušio pokušaje pravog samoupravljanja.

Zakon i Ustav SFRJ radničkoj klasi davali su povlašten, centralni položaj. Partijski čelnici i intelektualci hvalili su radničko samoupravljanje i status radnika u SFRJ kao još nedosegnut u drugim socijalističkim državama. U stvarnosti situacija je bila znatno drugačija. Naime, iako u teoriji nije smjela, i u SFRJ je postojala povlaštena, vladajuća klasa koja je imala monopol na moć, kontrolu nad uvjetima proizvodnje, materijalne povlastice i kolektivnu svijest. Iako su radnici sami trebali sudjelovati u odlučivanju koliko će zarađivati, ta odluka ipak je prepuštena vladajućim elitima. U Jugoslaviji je postojalo i iskorištavanje radničke klase i njezinih potencijala. Darko Suvin tvrdi i da je u jugoslavenskom društvu postojala jasna klasofobija, nijekanje i postojanje klasnih razlika od strane vladajuće klase⁵. Kao što sam već napomenuo u prvom paragrafu intelektualci poput Stipe Šuvara kritizirali su položaj radničke klase kao još nedovoljno snažan, a utjecaj države još uvijek previše prisutan u stvaranju kapitala. U istraživanju klasno-slojnih nejednakosti, Mihajlo Popović (1984) je zaključio da one zaista postoje u jugoslavenskom društvu te da je možda i najvažnija razlika između upravljača i proizvođača; radnička klasa još je podređena državnim organima, umjesto da ih, što je jedan od ciljeva socijalističke države, potpuno ukine. Raskorak između proklamiranih ideoloških i političkih ciljeva i postojeće društvene prakse je postojao, a pobjeda radničke klase i uspostava prave socijalističke države doći će tek nakon reformi jugoslavenskog društva i politike (Popović, 1984).

Radnička klasa je u SFRJ bila samo u teoriji na povlaštenom ili izjedančenom položaju. Iako je radništvo opisivano kao osnova socijalističke države, radnička klasa je u SFRJ ipak bila podređena interesima više, upravljačko-birokratske klase. Ta upravljačka klasa nametnula je

⁵ <http://arhiva.portalnovosti.com>, 2015.

radničko samoupravljanje kojom je Partija pokušala jugoslavensko društvo uvjeriti u pobjedu socijalizma i radničke klase.

2.4. RADNIČKA KLASA U HRVATSKOJ

U Hrvatskoj kao demokratskoj, višestranačkoj državi radnička klasa nije u ideološkom niti političkom fokusu. Odnos prema radniku, radništvu i radničkim pravima više nije određen ideologijom marksizma već je uređen Zakonom o radu. Zakonom je definirano da je: "Radnik (zaposlenik, uposlenik, djelatnik, namještenik, službenik i slično – u daljnjem tekstu: radnik) je, u smislu ovoga Zakona, fizička osoba koja u radnom odnosu obavlja određene poslove za poslodavca."⁶ U ovoj definiciji vidljiva je razlika između percepcije radnika u Hrvatskoj i Jugoslaviji, u kojoj je radnik morao "preuzeti historijsku odgovornost za vođenje društva", a čitava država je "proradila kao organizirana vlast u ime klase"(Šuvar, 1984:55). U suvremenoj Hrvatskoj radnik je "samo" zaposlenik, a njegova prava i obveze određeni su 7. člankom Zakona o radu. Radniku je poslodavac dužan dati posao i poštenu plaću u zamjenu za obavljeni rad, a radnik je obvezan osobno obavljati posao. Poslodavac je radniku dužan osigurati sigurne uvjete za rad, te štiti njegovo dostojanstvo od postupanja nadređenih, a svaki oblik diskriminacije na radnom mjestu je zabranjen.⁷

U Hrvatskoj je u vrijeme pisanja ovog rada (studeni 2015.) na vlasti socijal-demokratska stranka, SDP. U 10. točki svog programa, SDP-ova Vlada iznosi obećanja o odnosu prema radnicima i radništvu. Vlada jamči zaštitu prava radnika, borbu protiv ugnjetavanja, iskorištavanja i diskriminacije na radnom mjestu, kao i osiguravanje sigurnosti rada.⁸ Jedan od ciljeva socijalizma je ostvarivanje socijalne države, a to se postiže "socijalizacijom troškova reprodukcije radničke klase" odnosno "prisilnim izvlačenjem doprinosa od kapitalista koji će se koristiti za pomoć u financiranju mirovina, osiguranja i zdravstvenih troškova." (Freedon,2001:83). S tim u skladu i SDP-ov program naglašava da će stečeni višak proizvodnje usmjeriti u obrazovanje, zdravstvo i mirovine te time osigurati boljitak za cijelo društvo. Program također zagovara radničku participaciju, suodlučivanje i sindikalno djelovanje te navodi da su sastavni dijelovi Vladinog odnosa prema radničkim pravima: "Pravo suodlučivanja, sindikalnoga i poslodavačkog organiziranja, pravo na štrajk, pravo kolektivnog pregovaranja i ugovaranja, osiguravanje socijalnoga minimuma dohotka, pravo na sigurne uvjete rada i zdravo radno okruženje, pravo na profesionalni razvoj i obrazovanje na radu, pravo na socijalnu sigurnost i socijalno osiguranje povezano s radom".⁹

⁶ www.zakon.hr, 2015

⁷ www.zakon.hr, 2015

⁸ <https://vlada.gov.hr>, 2015

⁹ <https://vlada.gov.hr>, 2015

Ovaj program, kao i Zakon o radu, naglašavaju brigu države za prava radnika i očuvanja dostojanstva radništva. Stvarnost ipak pokazuje da je radništvo u Hrvatskoj u teškom stanju. Eurostatovo istraživanje iz 2014. smješta Hrvatsku pri dnu ljestvice po satnici fizičkih radnika, te bilježi pad od 0.8 % u satnici u odnosu na prethodne godine¹⁰. Istraživanje Eurobarometra iz 2014. navodi da je zadovoljstvo radnika radnim uvjetima u Hrvatskoj ispod europskog prosjeka, te da veliki dio radnika navodi stres kao glavni faktor nezadovoljstva radnim mjestom. Sindikate u Hrvatskoj mediji često kritiziraju kao ispolitizirane i bezopasne skupine koje su radnike izdale, a radničku borbu zanemarile u korist vlastitih interesa.¹¹ Hrvatska radnička klasa prošla je put od slavljene klase koja će donijeti socijalističku revoluciju u SFRJ do samo još jedne podređene i nezadovoljne skupine u hrvatskom društvu.

¹⁰ <http://ec.europa.eu>, 2015

¹¹ <http://www.novolist.hr/>, 2015

3. FILM I IDEOLOGIJA

Marksisti smatraju radničku klasu ključnom, ali podređenom i manipuliranom društvenom formacijom. Jedan od načina kojim vladajuća klasa postiže podređenost radničke klase, odnosno prihvaćanje nepromjenjivosti postojećeg stanja, su ideološke poruke strukturirane u popularnim sadržajima. Naročito je snažan prijenosnik ideologije film, koji smještanjem kamere omogućuje "ulazak" u film, identifikaciju s likovima kao i prihvaćanje hijerarhijskih diskursa viđenih u filmu (Toynbee, Gillespie, 2009:172). Ideologija je kompleksan pojam koji nema jednostavnu definiciju. Cormack je u svojoj knjizi *Ideology* naveo četiri različite definicije, a Eagleton ih u *Ideology: An Introduction* navodi čak 16 (Willis, Taylor 1999:29). Ja ću se ovdje poslužiti definicijom iz Oxfordovog rječnika: "Ideologija je skup ideja i uvjerenja koji tvore temelj ekonomske i političke teorije ili kojih se pridržava određena skupina ili pojedinac" (1995:589).

Ideologijom u cjelosti, pa tako i u medijskim tekstovima, najviše su se bavili marksisti. U fokusu marksističke ideološke analize je pokušaj shvaćanja kako dominantne društvene skupine reproduciraju odnose moći. Kako bi to postigla, vladajuća klasa koristi medije kako bi ojačala dominantne vrijednosti i svoju društvenu i političku moć (Willis, Taylor, 1999:30). Marksisti vide masovne medije kao sredstvo narkoze kojom dominantne skupine u društvu zamagljuje vlastitu dominaciju. Medijski tekstovi strukturirani su kao odrazi odnosa moći u društvu, a istovremeno ne dopuštaju podređenim skupinama da sebe percipiraju kao podređene ili eksploatirane (Storey, 2009:3). Među marksistima koji su analizirali ideologiju masovnih medija ističe se Louis Althusser. On je tvrdio da se društveni odnosi potrebni za održavanje kapitalističke ideologije potvrđuju kroz ideološke državne aparate, u koje spadaju i masovni mediji. Time se omogućuje da određene ideje postanu stvarne, a kapitalistički poredak postaje nepromjenjivo, "prirodno" stanje društva. Podređene skupine postaju pasivni primatelji dominantne ideologije i ne mogu se boriti protiv medijskih slika. Takvom gledištu suprotstavlja se Stuart Hall koji na Gramscijevom principu hegemonije objašnjava kako se dominantna ideologija prenosi svjesnim pristankom podređenih klasa, pošto im se vladajuća klasa nameće kao ona najsposobnija pobrinuti se za njih. (Willis, Taylor, 1999: 32).

Svaki film kombinira elemente forme i stila kako bi formirao ideološko stajalište.

Karakterizacija likova, montaža, režija ali i kompozicija kadra i osvjetljenje utječu na poruke koje film šalje i pokušava izazvati određenu emociju u gledatelju (Bordwell, Thompson, 2010:770). U utjecajnom eseju francuskog teoretičara filma Jeana-Louisa Baudryja uvodi se

pojam filmskog aparata (cinematic apparatus), a u to spada kompletan tehnički sustav od kamera do ekrana, koji prenose određeno značenje do gledatelja. Baudry tvrdi i da postoje dva načina identifikacije s filmom- identifikacija s pogledom kamere i s likovima u filmu. (Toynbee, Gillespie,2006:172). U drugom važnom eseju, Colin McCabe je uveo pojam klasično realističnog teksta (classic realist text-CRT) kojim je objašnjavao ideologiju u filmu. On tvrdi da narativna proza ima funkciju govora istine, te da se ono što je rečeno u narativno-proznom obliku uzima kao istinito automatski, bez shvaćanja da je nešto uopće rečeno. U tom smislu, film je duboko ideološki pošto se zasniva na iluziji (Toynbee, Gillespie,2006:172). Film je isprepleten s ideologijom gotovo od početaka postojanja. Jedan od prvih hitova američke kinematografije, *Birth of a Nation* bio je propagandni uradak koji je promovirao rasizam i superiornost bijele rase u Americi. Njegovo prikazivanje pomoglo je jačanju rasističke organizacije Ku Klux Klan (McQueen,2000:247). Korištenje filma u propagandne svrhe u nacističkoj Njemačkoj dovedeno je do savršenstva; prikazom režimskih neprijatelja kao prljavih, podlih, okrutnih mrzitelja svega njemačkog potpomognuta je okrutna ideologija mržnje. Istovremeno, njemački narod (naročito vojnici) još od 1933. prikazuju se kao plemeniti domoljubi, spremni žrtvovati sve za svoju domovinu. Ovakve slike i reprezentacije pomogle su stvaranje slike Adolfa Hitlera kao spasitelja naroda, a drugih rasa (naročito Židova) kao neprijatelja i parazita (Jason,2013). Filmsku ideološku moć koristile su i komunističke i socijalističke zemlje. U Jugoslaviji se nakon drugog svjetskog rata stvorilo novo društveno uređenje (političko i ekonomsko), a ideju te nove zemlje trebalo je prenijeti narodu na neki način, a "film je za te svrhe bio više nego idealno sredstvo, jer su se korišćenjem ovog medija na jedan indirektan način, vrlo sugestivno i uverljivo, mogle plasirati one vrednosti koje su u određenom trenutku bile najpoželjnije" (Zvijer,2009:37). U jugoslavenskom ratnom filmu prikazane su sve vrijednosti nove nacije kroz plemenite i hrabre partizane, suprotstavljene demoniziranim fašistima. (Zvijer,2009). Socijalisti su film koristili i kao propagandu komunističke ideologije, naročito u žanru udarničkog filma. U tim filmovima slavi se uspjeh radnika koji su teškom žrtvom i radom uspjeli ostvariti iznimne rezultate. Svrha takvih filmova bilo je slavljenje komunizma i radništva koje samo u komunizmu doživljava poštovanje i status kakvo zaslužuje. Radnik je prikazan kao plemeniti čovjek koji u slobodno vrijeme čita knjige, odlazi u kazalište i uživa u obiteljskoj idili (Matošević, 2013).

Proučavatelji suvremene filmske ideologije, najčešće su usmjereni na američke filmove. Neo-marxisti tvrde da je svaki hollywoodski film na neki način prenositelj dominantne ideologije, te da tematskim odabirom (hrabri muški protagonist, nasilje kao rješenje, rasno profiliranje) i

reprezentacijom podređenih skupina (žena, etničkih i seksualnih manjina) prisiljavaju društvo da prihvati postojeće stanje stvari kao pravedno i nepromjenjivo (Ryan, Kellner, 1988:1). Međutim, Kellner i Ryan su svojim istraživanjem utvrdili da Hollywood nije "ideološki monolit" i da "filmovi funkcioniraju različito u različitim kontekstima" (Ryan, Kellner, 1988:2). Autori navode primjere hollywoodskih filmova koji su se svojim ideološkim porukama sukobljavali sa konzervativnom ideologijom ranog američkog filma, time podupirući borbu za rasnu, spolnu i seksualnu jednakost (Ryan, Kellner, 1988:4). Ipak, ljevica i, naročito, feminizam i dalje smatra reprezentaciju u američkom filmu represivnom za manjine, naročito crnce i žene. Filmsku industriju proziva se za negativan prikaz crnih žena što utječe na njihovu percepciju sebe samih (West, 2010), a sve češće se čuju i kritike na račun nedovoljne zastupljenosti različitih identiteta u filmovima. Centar za afro-američke studije na sveučilištu u Kaliforniji izdaje godišnje izvješće o raznolikosti (diversity) u američkom filmu, u kojem detaljno analizira zastupljenost i tretman različitih manjina i identiteta u hollywoodskom filmu.¹² Pretpostavlja se da negativna reprezentacija manjina i identiteta utječe na percepciju tih skupina u stvarnosti, te da će podjednaka i pozitivna reprezentacija tih skupina dovesti do jednakosti i u svakodnevnom životu. Filmu se i dalje, dakle, pripisuje ideološka moć, a u fokusu ideološke analize sada su manjine i borba za njihova prava kroz pravednu reprezentaciju.¹³

¹² <http://www.bunchecenter.ucla.edu/>, 2015

¹³ <http://annenbergl.usc.edu>, 2015

3.1 REPREZENTACIJA I STEREOTIP

Pod pojmom reprezentacija obuhvaćamo praksu stavljanja nekoliko različitih znakova zajedno kako bi kompleksne, apstraktne pojmove učinili jasnijima i smislenijima.

(Willis, Taylor 1999:39). Iz ove definicije slijedi da je moguće sve društvene koncepte na neki način medijski prikazati. To mogu biti: emocije (ljubav, sreća), društvene skupine (bijeke žene) i društvene formacije (radnička klasa). Pošto se mora odabrati koji će znakovi biti spojeni u jedno značenje, tekst koji se dobiva govori nešto o onima koje se reprezentira, kao i onima koji predstavljaju. Zbog toga se može zaključiti da je reprezentacija ideološka. (Willis, Taylor 1999:40).

U svakom trenutku postoji nekoliko reprezentacija onoga što se reprezentira; ne postoji jedinstven, prirodan način prikazivanja neke skupine. Upravo stoga što reprezentacija nude različite, a ponekad i opečne prikaze neke skupine, ne može se na njih gledati kao na istinitu verziju prikazanog, već kao odraz odnosa moći u društvu. Tako npr. mnoge feministkinje negativne prikaze žena u medijima vide kao dokaz patrijarhalnog mehanizma koji još uvijek vlada našim životima (Willis, Taylor 1999:40). John Hartley tvrdi da su reprezentacije konkretna forma apstraktnog pojma, te da su ponekad nužne. Reprezentacije se najčešće vezuju uz političke i kulturne teme kao što su rasa, spol ili klasa. (Hartley, 2004:202).

David McQueen upozorava da je lako previdjeti činjenicu da je svaka reprezentacija selektivna, ograničena ili kadrirana, univokalna (sa samo jedne pozicije) i da je rezultat mehaničke obrade ili posredovanja. Ako previdimo ove osobine reprezentacije, zaboravljamo da reprezentacija ne prikazuje potpuni kontekst ni cijelu scenu. Budući da se način na koji nam je svijet predstavljen poklapa s načinom na koji predstavljamo svijet samima sebi, skloni smo takva reprezentacije besprigovorno prihvatiti i zaboraviti da su ih stvorili i do nas dopremili neki sasvim nepoznati ljudi. (McQueen, 2000:180). Medijsku reprezentaciju bitno je proučavati jer omogućuje shvaćanje zašto se jedan koncept u društvu tretira na određeni način, odnosno "kako tretiramo druge dolazi od načina na koji ih vidimo, a kako ih vidimo dolazi od reprezentacije" (Dyer 1993:1, prema Hartley, 2004:202).

Burton (1990) tvrdi da su mediji odgovorni za reprezentaciju društvenih grupa tako što određene tipove ljudi reprezentiraju na temelju ponovljenih elemenata, koji nose značenje u vezi s karakterom i našoj percepciji tih tipova. Taj proces se odvija na tri razine: Tipovi, Arhetipi i Stereotipi. Tipovi su prepoznatljivi, ali nisu stereotipi. Burton pretpostavlja da je to zato što nisu ocrtni dovoljno jako (nije ojačano višegodišnjim ponavljanjem) ili su toliko

posebni da se ne mogu primijeniti ni na jednu stvarnu skupinu u društvu.(McQueen,2000:182) Arhetipi imaju duboke korijene u kulturi, to su prauzori koji se tisućljećima provlače kroz kulturne tvorevine. Stereotip je "uvijek tijesno povezan s pitanjem reprezentacije".(McQueen:2000:182).

Stereotip uključuje uzimanje lako shvatljivog skupa karakteristika za koje se smatra da su primjenjivi za neku grupu, na temelju čega se onda predstavlja cijela grupa.

(McQueen,2000:182-183). Ono što stereotip razlikuje od ostalih formi reprezentacije jest što nudi nerazdvojive predrasude o onima na koje se odnosi (Willis,Taylor 1999:41). Tako se cijeloj kategoriji ljudi dodjeljuje ista osobina i svi postaju isti. Jedna od najčešće stereotipiziranih grupa jesu rasne skupine, pa su tako svi Židovi bogati i imaju velike noseve. (Willis,Taylor 1999:41). Stereotipi ukazuju na društvene razlike i služe kao indikatori društvenih odnosa moći i sukoba. Stereotipi odražavaju odnose dominacije i podređenosti, ali podređene grupe tako su prikazane od strane onih koji drže veću društvenu moć. Stereotipi se toliko ponavljaju dok ne uđu u ideološko, "zdravorazumsko" razmišljanje o ljudima. Mnogi kritičari upozoravaju na štetne posljedice stereotipa, kao što je stvaranje stavova i mišljenja o grupama ljudi koji se teško, ili nikako, ne mijenjaju. (Willis,Taylor 1999:42) Tessa Perkins proučavala je stereotipe i ustvrdila neka pravila o njima; nisu nužno uvijek lažni, mogu biti i pozitivni, mogu se odnositi i na vlastitu skupinu, ne vezuju se obavezno uz potlačenu ili manjinsku grupu, mogu u isto vrijeme biti i prosti i složeni, i nisu kruti i nepromjenjivi. U svojoj pomalo optimističnoj analizi stereotipa, Perkins nastavlja s tvrdnjom da stereotipi ne moraju nužno utjecati na naše ponašanje i stavove; možemo imati stereotip o nekome, ali ne i nužno vjerovati u njega. Međutim, i Perkins smatra da se stereotip koristi u okviru različitih mehanizama društvene kontrole, te predstavljaju izvor društvenog ugnjetavanja od strane dominantnih grupa. (McQueen,2000:184-186). Marksistička teorija nalaže da stereotipi služe u širenju dominantne, kapitalističke ideologije te da onemogućuju klasnu borbu potlačenih skupina, zbog čega su medijski posredovani stereotipi opasni. (McQueen,2000:246).

Dominantne ideologije nisu silom nametnute podređenim skupinama-one ih same prihvaćaju. Društvene podjele, kao npr. srednja klasa koja živi bolje od radničke jer je to svojim trudom i zaslužila, uzimaju se kao prirodne i neizbježne. "Jedan od glavnih načina na koji dominantne ideologije prodiru u naš svakodnevni život i svijest jest kroz njihovo postojanje i ponavljanje u ključnim društvenim institucijama kao što su pravni i obrazovni sustav, monarhija i, značajno, mediji" (Willis,Taylor 1999:48). Pristanak na dominantne ideje je dobiven zahvaljujući njihovom stalnom ponavljanju, zbog čega se uzimaju kao zdravorazumska

perspektiva. Status quo opisuje se kao neizbježan, pa manje moćni automatski prihvaćaju svoju sudbinu i poziciju u društvu. Hegemonijski pristup (Gramsci) nalaže da medijske reprezentacije imaju ključnu ulogu u dobivanju, osiguravanju i održavanju ideološkog pristanka publika. (Willis, Taylor 1999:34) U tom smislu stereotipni prikazi društvenih grupa ima ideološku funkciju održavanja statusa quo i širenja dominantnih ideja.

Proučavanje medijskih reprezentacija započela je Frankfurtska škola, čiji su pripadnici Horkheimer i Adorno uveli pojam kulturne industrije koja proizvodi masovno distribuirane popularne sadržaje s ideološkom snagom koja ima cilj održavanje dominantne, kapitalističke ideologije. Danas su u fokusu proučavanja reprezentacija roda, spola i klase.

3.2. REPREZENTACIJA RADNIČKE KLAZE

Pripadnik Frankfurtske škole Leo Lowenthal smatra kako kulturna industrija obeshrabruje mase da misle izvan okvira svoje sadašnjosti, a kako bi to postigla, kulturna industrija koristi se standardizacijom, konzervativizmom i stereotipima. Radnička klasa time se depolitizira te joj se ograničavaju potencijali koje može ostvariti u opresivnom kapitalističkom društvu (Storey, 2009:63).

Stereotipan prikaz radničke klase posebno je vezan uz jednu podskupinu, a to su plavi ovratnici. Plavi ovratnici od početka 20. stoljeća u SAD-u označavaju radnike koji se bave fizičkim, napornim i "prljavim" radom. Njima su suprostavljeni bijeli ovratnici, radnici zaposleni u činovničkoj službi koji se bave nekom vrstom intelektualnog rada. (Schaffer, Van Horn, 2003:54). Plave ovratnike u popularnoj kulturi često se prikazuje kao odbojne karikature, ali i to je samo "odraz prevladavajućih mitova i stereotipa o radničkoj klasi" (Schaffer, Van Horn, 2003:55). Prva je značajka njihov fizički prikaz; prikazuje ih se kao velike, debele ili na neki način fizički snažnima. Karakterom su sličniji djeci, u smislu da su vođeni instinktom, a ne razumom i ne razmišljaju kritički, već posuđenim i doslovnim terminima. Njihov pogled na svijetu u pravilu je konzervativan. Ovakvoj negativnoj reprezentaciji suprostavlja se reprezentacija plavog ovratnika kao plemenitog divljaka, čovjeka koji radi fizički naporan posao, ali upravo zato ima određni sustav vrijednosti koji cijeni poštenje, moralnu snagu i zajedništvo, odnosno suprostavlja se društvu koje te vrijednosti zatire; plavi ovratnik postaje simbol malog čovjeka i otpora sustavu (Schaffer, Van Horn, 2003:56). Kitch navodi mračan primjer ovakvog pristupa; smrt davanestorice rudaru u

eksploziji u rudniku medijski je prikazana kao plemenito i hrabro žrtvovanje njihovih života za dobrobit industrije i nacije. Time su mrtvi rudari postali romantizirane žrtve srednje klase, a prilika za skretanje pažnje na teške uvjete u kojima rade propuštena je radi stvaranja priče o "pohvalnoj" smrti za dobro drugih.(Kitch,2007 prema Weltman, 2007:5)

Prikaz rada i radnika u filmu u SAD-u je od početka vezan uz dominantnu kapitalističku ideologiju u toj zemlji. Strah od organiziranja radnika u sindikate utjecao je na stvaranje propagandnih, anti-sindikalnih filmova već od 1911. U desetljećima koja su uslijedila, cenzura je zahvatila Hollywood, a mnogi filmovi koji pozitivno prikazuju radnike i radništvo jednostavno su zabranjeni, dok su filmovi koji su radnike prikazivali kao bezumnu gomilu bili dopušteni. Iako se tokom 1930-ih situacija za radnike popravila, te je tako došlo i do nekoliko filmova i dokumentaraca koji prikazuju radnike u pozitivnom i realnom svjetlu, krajem drugog svjetskog rata dolazi do podizanja "crvene panike", općeg straha od komunizma. S tim u skladu, u filmu se radnički sindikati opet prikazuju negativno, a nekoliko iznimaka koje podupiru radnička pitanja susreću se s cenzurom i zabranama. Tokom 1960-ih i borbi za civilna prava, pitanja rasnih i spolnih prava povezuju se s pravima radnika. Tokom tog i idućeg desetljeća, nekoliko filmova pozitivno prikazuje radnike i radnička pitanja, iako se stereotipni prikaz radnika kao zadržtog i agresivnog pojavljuje već 1970. Tokom 1980-ih i 1990-ih sindikati nestaju iz fokusa, a većina filmova bavi se teškim životnim uvjetima radničke klase koji ih odvođe u droge, alkohol i kriminal (Scahffer, Van Horn,2003).

David Weltman navodi da medijske reprezentacije radničke klase često imaju zajednički faktor, a to je socijalna nepokretljivost radničke klase("frozen working classness"). Naime, radnici ne mogu napredovati; njihov prikaz govori da su oni vječito na istim pozicijama iz kojih ne mogu pobjeći, a njihove niže pozicije prihvaćaju se kao vječne istine. Time se radničkoj klasi ne dopušta razvoj posebnog klasnog identiteta. Radnička kultura prikazuje se kao ne-kultura, suporstavljena kulturi uma viših klasa, a radnik je u medijskom tekstu utjelovljenje neobrazovane mase. Pripadnici radničke klase smrznuti su jer mogu napredovati samo odbacivanjem svoje klase, a ponekad to uopće nije moguće pošto je riječ o naslijeđenim i fiksiranim identitetima. Odras toga Weltman (2008) vidi u prikazu radničke klase u televizijskim serijama, gdje ih se prikazuje kao nesposobne glupane kojima je potrebno vodstvo srednje klase kako bi im se objasnile životne stvarnosti (Weltman,2008). Posebnu pažnju prikazu radnika u televizijskim serijama posvetio je Richard Butsch (2005) koji je analizirao radnike u serijama tokom pet desetljeća. U vremenu prije televizije, prema američkom radništvu mediji i kultura odnosili su se s poštovanjem i divljenjem. Negdje nakon

Drugog svjetskog rata, sa snažnim ulaskom televizije u američki svakodnevni život, javni diskurs se mijenja; od 1950-ih, bilježi Butsch, vidljiv je pad divljenja za američko radništvo. Fizički radnici- rudari, klesari, zanatlije- počinju se prikazivati kao glupani, a njihova zanimanja kao znak poraza. Intelektualni radnici, srednji sloj, dobiva na važnosti u američkom kulturnom diskursu, dok su radnici oni koji nisu imali intelektualne mogućnosti postići udoban život srednje klase. Oni se postepeno prikazuju kao nekulturni glupani, s pivskim trbusima i zadržim, često i rasističkim stavovima. Butsch (2005) zaključuje da je stereotip nesposobnog i odbojnog radnika u sitcomima ustaljen, te da dovodi do demaskulinizacije američkog radnika, te opravdava njegovu nisku poziciju. To poniženje američkog radnika pogotovo je naglašeno konstantno sposobnim ženama koje ga okružuju, te superiornim muškarcima iz srednje klase koji lakoćom usklađuju profesionalne i obiteljske obveze (Butsch, 2005). Paradoksalno, još jedan dokaz negativnog odnosa prema radničkoj klasi u medijima jest i nedostatak prikaza radnika i rada. Radni dio dana velikog dijela populacije uopće nije prikazan u medijima, čime se radničkoj klasi opet onemogućuje klasno identificiranje. Srednja klasa već desetljećima ignorira i mistificira ekonomske odnose, te pokušava napadati i oslabiti radničke institucije, tako oduzimajući priliku da se radnički identitet u medijima naglasi i slavi (Kirk, 2007 prema Weltman, 2008:5).

Uz onemogućavanje razvoja klasnog identiteta radničke klase, medijske reprezentacije radnika onemogućuju i prikaz stvarnih nedostataka njihovih života. Radničku klasu prikazuje se posebnim načinom odijevanja, životnog stila i komunikacije zbog čega ju se doživljava kao pod-klasnu (underclass) s osobinama prljavosti, seksualnog promiskuiteta, zadržitosti, lijenosti, agresivne muževnosti i preplodne ženstvenosti. (Thomas, Dorling 2007 prema Weltman, 2008:7). Zbog svega ovoga, stvarni problemi s kojima se radnici susreću u društvu koje ih sve više odbacuje, ostaju skriveni i nepoznati. Weltman navodi da se za cijelu jednu skupinu radničke klase vezuje negativan pojam *chav*, koji nosi u sebi negativne osobine pod-klase, te da na internetu postoje čitave stranice posvećeni mržnji za *chavove*. Takve stranice često u sebi nose podtekst protkan mržnjom i neprijateljstvom prema siromašnoj radničkoj klasi. (Weltman, 2008:7). Radnička klasa, dakle, u pravilu se prezentira negativno i stereotipno, a takav prikaz jedan je od faktora koji onemogućuju napredovanje i razvoj cijele jedne društvene skupine, te čak izaziva klasnu mržnju, prijezir i neprijateljstvo.

4. FILM KAO MEDIJSKI TEKST

Film nastaje kombiniranjem formalnih i stilističkih elemenata, a svaki film kombinira te elemente na takav način kako bi "iskazao neko ideološko stajalište, bilo ono otvoreno naglašeno ili prikriveno." (Bordwell,Thompson, 2010:772). Za razumijevanje ideologije filma, nužno je shvatiti kako forma i stil kreiraju značenje, a to se ne može postići bez razumijevanja kako nastaje i funkcionira film kao medijski tekst.

Film je fotografski i fonografski (slikovni i zvučni) zapis izvanjskog svijeta. (Gilić, 2001:87). Film spada u tradicionalne masovne medije. Masovni mediji su istovremeno komunikacijski oblici/proizvodi, institucije, organizacije i kulturne formacije; institucije masovnih medija proizvode i distribuiraju, a proizvodi i sadržaj masovnih medija namijenjeni su prodaji i dostupni svim dijelovima društva. (Peruško, 2011:15). Film ne mora nužno biti samo industrijski proizvod usmjeren na stjecanje profita, već može biti i umjetničko ostvarenje. Film je istovremeno i "osobni doživljajni i društveni fenomen, kulturni i gospodarstven, elitni i popularan, zahtjevan i zabavan" (Mikić, 2001:10).

Od svojih početaka krajem 19. stoljeća, kada su u lošoj kvaliteti prikazivani snimljeni isječci svakodnevice, film je danas postao dio naših života u toj mjeri da ne možemo zamisliti svijet bez njih. Gledamo ih u kinima, domovima ili na svojim mobitelima. (Bordwell,Thompson, 2010:27) Objašnjenje ovakve sveprisutnosti pokretnih slika neki autori vide u tome što nam film prenosi iskustvo kroz priče koje aktiviraju naše misli i osjećaje. Kako bi to uspjeli, filmovi koriste formu i narativ. Forma je sustav odnosa koji možemo percipirati među elementima cijelog filma, a narativ je niz događaja povezani uzrokom i posljedicom, odnosno priča filma. Različiti odnosi forme i narativa, i načini kako ih autor filma koristi, omogućuju prijenos emocija, motiva i ideja gledateljima filma. (Bordwell,Thompson, 2010:106) Kako bi uspješno ostvario zamišljene formu i narativ, autor kombinira izražajna sredstva. Izražajna sredstva su kadar, okvir, objektiv, filmski plan, kut snimanja, pokreti kamere, osvjetljenje, boja, zvuk, preobrazba pokreta, filmske spone, montaža, sceneografija, kostimografija, maska i gluma (Mikić,2001:17). Filmskom kamerom snimaju se kadrovi, a zatim se u montaži spajaju i odbacuju kako bi se stvorio željeni efekt na gledatelja. (Bordwell,Thompson, 2010:410). I zvučni zapis je ključan za prijenos iskustva. Ljudski mozak automatski povezuje zvuk s onim što vidi u jedinstveni doživljaj. Zvuk pojačava vizualno; scena koja prikazuje napet događaj dobiva na snazi glasnom i dramatičnom glazbom. Zvuk nije samo dodatak, već je nekada i ključan faktor za razumijevanje scene. Napeta scena s veselom glazbom izazvat će zbunjenost

ili kontra-efekt. Glasna, dramatična i tempirana glazba može izazvati snažne emocionalne reakcije na gledatelja i neizbježan je element svakog filma (Bordwell,Thompson, 2010:490).

Filmove dijelimo u žanrove, odnosno tipove i kategorije. Iako je to pojam koji se često koristi, zapravo je kompleksno pitanje. Filmove se ponekad ne može smjestiti u samo jednu kategoriju, jer može istovremeno biti i komedija i mjuzikl, ili horor i akcijski film. Producenti i ulagači u film žele film koji će im donijeti maksimalni profit, te se vode za žanrom koji je trenutno najpopularniji. Za marketing filma je poželjno smjestiti film u neki žanr jer ga je tako jednostavnije promovirati, ali i zato što publika često odlučuje što će gledati upravo prema žanru koji im se sviđa. Stoga, žanr ima veliku važnost za film jer osigurava da svi članovi kulture znaju kakvi tipovi filmova se trenutno natječu za njihovu pažnju. (Bordwell, Thompson,2010:591-594). Žanrovima se pripisuje i socijalna funkcija. Tako ratni filmovi često ističu domoljublje i potiču gledatelje da ne zaboravljaju svoje heroje, a kriminalistički stvaraju zadovoljstvo u gledatelja jer vide kriminalca koji na kraju plaća za svoje zločine. Ovisno o razdoblju, filmovi odražavaju trenutno stanje društva; u vrijeme hladnog rata i velikog straha od nuklearnog napada, nastali su znanstveno-fantastični filmovi koji prikazuju katastrofalne posljedice radijacije. Također, filmski žanr može biti i indikator društvenog procesa, vidljivo u serijalu Alien u kojem se ženski lik bori protiv čudovišta, a takva je uloga do tada bila rezervirana samo za muškarce. Žanr je, dakle, puno više od samo tipa filma na temelju priče već i bitan element razumijevanja i prihvaćenosti filma. (Bordwell, Thompson,2010:596)

4.1. FILM U SOCIJALISTIČKOJ JUGOSLAVIJI

Jugoslavenske vlasti i intelektualna elita bili su svjesni ideološke snage filma. Uz već spomenute udarničke filmove, početkom 1960-ih javlja se ideja "posredovanja ideološki podobnih sadržaja popularnošću ovjerenih matrica zapadne masovne kulture" (Senjković, 2008:59). Uz različite sadržaje koji su se koristili (stripovi, romani, televizijske serije) najpopularniji za nametanje poželjne ideologije bio je film, naročito takozvani partizanski film (Senjković, 2008:60).

U socijalističkoj Jugoslaviji velika je pozornost posvećena filmu i njegovim propagandnim potencijalima. Od svojeg nastanka, jugoslavenska je kinematografija bila vođena ljudima koji su slijedili partijsku liniju i, po uzoru na sovjetskog saveznika, film vidjeli kao sredstvo

širenja ideologije. Kao najviše ciljeve postavljeni su idealističko potvrđivanje partizanskog rata protiv okupatora i očvršćivanje revolucionarnog poleta potrebnog za izgradnju nove marksističko-socijalističke države. (Goulding,2004:8). Prvi cjelovečernji igrani filmovi, *Slavica* Vjekoslava Afrića i *Živjeće ovaj narod* Nikole Popovića bave se narodnooslobodilačkom borbom, a time su postavljeni temelji partizanskom žanru. (Gilić,u Peruško,2011:97).

Nakon razlaza sa SSSR-om, jugoslavenska kinematografija traži vlastiti put. Zato se već 1950. počinje provoditi decentralizacija jugoslavenskog filma, što se brzo vidi i na podacima o kino-ulaznicama; u tom desetljeću (1950-e) broj kino-ulaznica za domaće filmove se utrostručio. (Goulding, 2004:39). Također, decentralizacijom dolazi i do širenja žanrova pa se snimaju komedije, akcijsko-pustolovni i ratni (partizanski) filmovi. Partizanski film ostat će vrlo popularan žanr sve do raspada Jugoslavije. Primjerice, iako se u 1960-ima razvio autorski film, najveći uspjeh ovog desetljeća ostala je *Bitka na Neretvi* Veljka Bulajića. Publika je naravno najviše prihvaćala populističke filmove, iako se i poneki modernistički film probio do publike zbog svojih populističkih tendencija, poput *Tko pjeva zlo ne misli* iz 1970. (Gilić,u Peruško,2011:100-101).

Unatoč decentralizaciji i popuštanju partijske kontrole, autori u Jugoslaviji nisu imali potpunu slobodu stvaranja. Neki filmovi bili su zabranjivani ili marginalizirani, a zanimljiv je i slučaj redatelja Kreše Golika kojemu je zabranjen rad nakon što se otkrilo da je u vrijeme NDH napisao članak koji je afirmirao ustaški režim. (Gilić ,2011:102). Ipak, određena razina kritike jugoslavenskog društva bila je dopuštena, naročito ako je bila usmjerena protiv provincijalaca i seljaštva, kao što je *Sakupljači perja* Aleksandra Petrovića. Međutim, krajem 1970-ih i tokom cijelih 1980-ih, u periodu koji se naziva i novi jugoslavenski film, kritika jugoslavenskog društva i povijesti nikad nije bila oštrija. Ironično, možda i najplodonosnije razdoblje jugoslavenskog filma nastalo je u razdoblju kada se SFRJ ubrzano približavala svojem slomu. Potaknuta gospodarskom krizom u SFRJ, ali i razočaranjem kulturne elite u socijalističke vrijednosti, dolazi do kritičke revizije revolucionarne povijesti Jugoslavije. Istovremeno, neki avangardni i modernistički pomaci u režiji donose jugoslavenskom filmu značajan uspjeh, pogotovo redatelju Emiru Kusturici koji je nagrađen i Zlatnom palmom u Cannesu što je najveći međunarodni podvig jugoslavenskog filma. (Goulding, 2004). Početkom 1990-ih, Jugoslavija se raspala, a time je označen (...) "kraj složenog i plodnog poslijeratnog eksperimenta izgradnje i održavanja jednu multinacionalne filmske kulture". (Goulding,2004:194).

4.2 FILM U HRVATSKOJ

Film u neovisnoj Hrvatskoj od samih početaka bio je pod utjecajem "izrazito ideologiziranog društvenog okružja" kojeg karakterizira "povišeni nacionalizam, dominacija vladajuće stranke HDZ kao i autoritarnost sa snažnim elementima kulta ličnosti Franje Tuđmana"(Pavičić, 2011:36).. Tokom 1990-ih filmovi su obilježeni šovinizmom, govorom mržnje i stereotipnom ideologizacijom, a vladajući HDZ pokušao je film koristiti i kao sredstvo za postizanje pobjede na parlamentarnim izborima(Pavičić, 2011:38). Nakon promjene vlasti početkom 2000., ideološki pritisak popušta, a od 2007. na snazi je Zakon o kinematografiji, najliberalniji u regiji. Film prolazi razdoblje dezideologizacije, a tematikom (homofobija, ratni zločini,AIDS) hrvatski redatelji sve više pokušavaju privući inozemnu pažnju. (Pavičić, 2011:40).

Rat u Hrvatskoj, razumljivo, znatno je naštetio proizvodnji i prikazivanju filmova. Drugi faktor koji je utjecao na loše stanje hrvatskog filma je privatizacija (prelazak društvenog vlasništva u privatno) u kojem su kina loše prošla, jer se njima upravljalo bez ikakve tržišne logike. To je utjecalo na veliki pad gledanosti u kinima, koja je narasla tek dolaskom multipleksa početkom 21.stoljeća.(Gilić,2011:103). Naravno, domaći film pao je s potencijalnog tržišta od 22 milijuna na nešto više od četiri milijuna današnje Hrvatske, što je uzelo svoj danak na kvalitetu i uspjeh domaćeg filma (Goulding, 2004:219).

U ratno vrijeme u hrvatskom filmu prisutna je domoljubna propaganda, međutim te filmove odbacila je i kritika i publika. Prvi pravi hit domaće produkcije bio je *Kako je počeo rat na mom* otoku Vinka Brešana iz 1996., obrada ratne tematike kroz komediju. (Gilić,2011:104). Odnos vladajuće stranke prema filmu bio je vrlo nepovoljan za kreativne filmaše, a tadašnji ministar kulture podupirao je nacionalističke crte u umjetnosti. Ipak, i drugi Brešanov film, *Maršal*, ostvaruje veliki uspjeh. Nakon 2000. dolazi do smjene vlasti u Hrvatskoj, a nova vlada znatno je liberalnija prema filmu, te im odobrava i veća sredstva, a to potiče hrvatske filmaše na nova, moderna ostvarenja. (Goulding, 2004:224).

Produkciju i snagu domaćeg filma u Hrvatskoj osigurava nekoliko festivala- Motovunski, Zagreb Film Festival i Filmski festival u Puli- koji prikazuju i nagrađuju domaća ostvarenja.(Gilić,2011:104). Hrvatski film postaje sve moderniji, a i bavi se sve širim rasponom tema. Tako se *Fine mrtve djevojke* Dalibora Matanića bavi stvarnošću dviju lezbijki koje pokušavaju ostvariti normalan život na zagrebačkoj periferiji. U svijetu je primjećen film Arseno Ostojića *Ta divna splitska noć*, koji je specifičnom režijom i montažom zaslužio i

titulu najboljeg filma moderne Hrvatske.¹⁴ U 2009. snimljen je film *Metastaze* Kreše Golika, hiperurbana drama o životu četvorice izgubljenih Zagrepčana. Iako obilat psovkama i nasiljem, ovako žestok film bio je nešto novo za domaće prilike, te je bio i vrlo gledan¹⁵. U posljednjih nekoliko godina, najveći uspjeh imao je film Vinka Brešana *Svećenikova djeca* iz 2013. koji je s više od 150 tisuća ulaznica postao najgledaniji hrvatski film u ovom stoljeću.¹⁶

Budućnost hrvatskog filma "iznenađujuće je dobra"(Gilić, 2011:105). Publika je sklonija podržati domaći film, a i država je sve svjesnija reprezentacijske važnosti filma. Sve je više primjera međunarodne suradnje, a širi se i filmsko školovanje (Gilić, 2011:105), dok uspjesi poput *Svećenikove djece* ukazuju na komercijalni potencijal hrvatskog filma.

¹⁴ <http://www.jutarnji.hr>, 2015

¹⁵ <http://www.filmski-programi.hr>, 2015

¹⁶ <http://www.filmski-programi.hr>, 2015

5. METODOLOGIJA

Cilj ovog istraživanja jest analizirati i usporediti reprezentaciju radničke klase u popularnim jugoslavenskim i hrvatskim filmovima. Istraživanje je usmjereno na analizu prisutnosti radničke klase u filmovima, kao i njezinu reprezentaciju te utvrditi eventualne razlike u reprezentaciji radničke klase između dviju država.

Glavno istraživačko pitanje glasi kakva je reprezentacija radničke klase u popularnim filmovima u Jugoslaviji i Hrvatskoj? Način reprezentacije i razlike između istih u filmovima koji su proizvedeni u dva različita društvena konteksta trebala bi proizlaziti iz dominantnih ideologija. Teoretičari filma naglašavaju njegovu ideološku moć, naročito u totalitarnim društvima. Upravo je film, kao popularni sadržaj dostupan masama, idealno sredstvo za širenje ideološke propagande. Za pretpostaviti jest da će jugoslavenski film propagirati marksističku ideologiju, a s time i marksistički odnos prema radnicima. S druge strane, marksisti tvrde da upravo proizvodi popularne kulture u kapitalističkom društvu, a naročito filmovi, služe kao kanal za nametanje kapitalističkog društva masama koje bi se protiv njega trebale pobuniti. Ideologija u dvije države, vjerujem, odrazit će se na reprezentaciju radništva u popularnim filmovima u obje države; u socijalističkoj Jugoslaviji bi trebala biti pozitivna, a u demokratskoj Hrvatskoj neutralna ili negativna.

5.3. METODA

Metoda za koju sam se odlučio jest kvalitativna analiza sadržaja. To je jedna od metoda koja se koristi za analizu tekstualnih podataka, a može se koristiti u svakom istraživanju u kojem je informacijski kontekst bitan. Za razliku od kvantitativne analize sadržaja koja informacije svodi na brojčane kategorije i tako ih analizira, kvalitativna koristi tehnike u kojoj su informacije analizirane kvalitativno, bez statistike ili brojanja. (Jacoby, Siminoff, 2008). Za razliku od drugih kvalitativnih metoda istraživanja, analiza sadržaja pomaže smanjiti količinu materijala pošto zahtijeva od istraživača da se usredotoči na aspekte značenja vezanih za istraživačko pitanje (Schreier, 2014). Sva kvalitativna istraživanja imaju za cilj razumjeti fenomen, te sam se odlučio za kvalitativnu analizu sadržaja kako bih proučio kompleksan fenomen reprezentacije radničke klase u filmovima. Također, ova metoda omogućuje shvaćanje "kako se dijelovi materijala uspoređuju i odnose jedan s drugim" (Schreier, 2014:170) stoga će mi idealno omogućiti usporedbu između reprezentacija radničke klase u jugoslavenskim i hrvatskim popularnim filmovima. Analizu ću provesti matricom, a indikatori koje ću promatrati su: žanr, vrijeme i mjesto radnje, kratki sadržaj, likovi,

zanimanje, stupanj obrazovanja, prihodi, bogatstvo, životno mjesto, provednje slobodnog vremena, karakterizacija, odnos prema liku te povezani likovi (sredina koja okružuje lik). Primjer matrice nalazi se u prilogu (prilog 1).

5.4. UZORAK

Analizu ću provesti na deset filmova iz socijalističke Jugoslavije i deset iz Hrvatske. Kriterij odabira filmova je popularnost. Termin popularno označava ono što se sviđa mnogo ljudi (Storey,2010:5), odnosno "osobina ili stanje sviđanja ili obožavanja od mnogo ljudi" (Oxford,1995:897). Utvrđivanje popularnosti hrvatskih filmova nije teško pošto su na internetu dostupni podaci o gledanosti i zaradi hrvatskih filmova u posljednja dva desetljeća. Za filmove u SFRJ podaci su teže dostupni. Kontaktirao sam Hrvatski filmski savez kako bih došao do izvora o gledanosti filmova u Jugoslaviji. Odgovorili su mi da imaju samo djelomične podatke, te da se za cjelokupnu građu obratim Gradskoj knjižnici u Zagrebu. Iako katalog knjižnice navodi da imaju filmografiju, nakon dva tjedna javili su mi da je građa nestala ili je ukradena. Kako bih utvrdio popularnost, koristio sam se najviše knjigom *Jugoslavensko filmsko iskustvo, 1945.-2001.* autora Daniela Gouldinga iz 2004. On je analizirao jugoslavenski film po desetljećima, te navodi podatke o filmovima koji su bili izrazito gledani i popularni kod publike. Analiziranih deset jugoslavenskih filmova snimljeno je u različitim godinama tijekom skoro pet desetljeća postojanja SFRJ, dok je deset hrvatskih filmova analizirano u periodu od samostalnosti do danas.

Filmovi iz SFRJ koje ću obraditi su:

1. "Svoga tela gospodar", Fedor Hanžeković (1956.). Ovaj film utjecajan je zbog svoje kritike stanja života na jugoslavenskom selu, a zbog vješte režije podjednako ga je voljela i publika. (Goulding, 2004:48).
2. "H-8", Nikola Tahnofer (1958). Svojim specifičnim stilom režije, ovaj film potpuno je osvojio kritiku i publiku, kako u SFRJ tako i u inozemstvu.¹⁷
3. "Vlak bez voznog reda", Veljko Bulajić (1959.). Film je jedan od najvažnijih i komercijalno najuspješnijih predstavnika filmskog jugoslavenskog realizma, te je omogućio proširenje ovog žanra. (Goulding,2004:59).

¹⁷ <http://www.filmski-programi.hr>, 2015

4. "Skupljači perja", Aleksander Petrović (1967.). Svojevrsan megahit jugoslavenskog filma postigao je iznimnu popularnost kod publike i kritike, i u zemlji i u inozemstvu. (Goulding, 2004:131).
5. "Marš na Drinu", Žika Mitrović (1964). Postigao je veliki uspjeh u Jugoslaviji, a nagrađen je i Arenom za najbolju režiju na filmskom festivalu u Puli (Mikić,2001:110)
6. Tko pjeva zlo ne misli, Krešo Golik (1970) Najgledaniji hrvatski film u Jugoslaviji (Mikić,2001:111)
7. "Okupacija u 26 slika", Lordan Zafranović (1978). Jedno od remek djela jugoslavenske kinematografije, također je i jedan od najvećih financijskih uspjeha jugoslavenskog filma, s čak šest milijuna gledatelja u prvih godinu dana. (Goulding, 2004:161).
8. "Ko to tamo peva", Slobodan Šijan (1980) Jedan od najinteligentnijih filmova SFRJ, imao je veliki uspjeh i kod kritike i publike.(Goulding,2004:174)
9. "Otac na službenom putu", Emir Kusturica (1985). Najuspješniji film bivše države, uz veliki međunarodni uspjeh osvojio je i presitžnu nagradu Zlatna palma u Cannesu za najbolji film. (Goulding,2004:167)
10. "Život je lep", Boro Drašković (1985) Izazvao veliku kontroverzu u Jugoslaviji, i osvojio srebrnu medalju na Međunarodnom filmskom festivalu u Veneciji. (Goulding,2004:185)

Filmove za analizu iz Hrvatske pronašao sam na stranicama Filmskog programa¹⁸, inicijative uvedene kako bi se zaštitila hrvatska filmska baština i stvaralaštvo. U bazi filmova navode podatke o broju gledalaca svih filmova u Hrvatskoj od osamostaljenja. Također, poslužio sam se i člancima Jutarnjeg lista¹⁹ i Slobodne Dalmacije²⁰, u kojima su se spominjali najgledaniji hrvatski filmovi.

1. "Kako je počeo rat na mom otoku", Vinko Brešan (1996). Najgledaniji film u Hrvatskoj s 346 tisuća gledatelja i mnogim nagradama na filmskim festivalima.
2. "Crvena prašina", Zrinko Ogresta (1998). Na Pulskom festivalu nagrađen je Velikom zlatnom arenom za najbolji film i scenarij, a bio je uspješan i na međunarodnim festivalima.

¹⁸ <http://www.filmski-programi.hr>, 2015

¹⁹ www.jutarnji.hr, 2015

²⁰ <http://www.slobodnadalmacija.hr>, 2015

3. "Da mi je biti morski pas", Ognjen Sviličić (1999.) Film je osvojio i kritiku i publiku i ostvario solidnu gledanost za Hrvatsku.
4. "Tri muškarce Melite Žganjer", Snježana Tribuson (1999.) Nagrađen je zlatnom arenom za scenarij, montažu i scenografiju, a gledalo ga je 35 427 gledatelja.
5. "Blagajnica hoće ići na more", Dalibor Matranić (2000.) Prvijenac redatelja Dalibora Matanića pokazao se kao neočekivani hit s 48 768 gledatelja.
6. "Fine mrtve djevojke", Dalibor Matanić (2002.) Jedan od najboljih i najzapaženijih hrvatskih filmova, a ostvario je popriličnu gledanost.²¹
7. "Ta divna splitska noć", Arsen Ostojić (2004). Prema mnogima najbolji hrvatski film u novom mileniju, bio je visoko na listama najgledanijih hrvatskih filmova.²²
8. "Što je Iva snimila 25.listopada 2003.", Tomislav Radić (2005). Višestruko nagrađeni film bio je najgledaniji hrvatski film 2003.²³
9. "Metastaze", Branko Schimdt (2009). Iako obiluje psovka i nasiljem, ovaj film je u prvom tjednu prikazivanja pogledalo 10.000 gledatelja što je najbolje otvaranje hrvatskog filma u tom desetljeću.
10. "Svećenikova djeca" Vinko Brešan (2013). Drugi najgledaniji film u hrvatskoj povijesti, s 155.139 gledatelja u kino-dvoranama bio je najveći hrvatski hit u 21.stoljeću.

²¹ <http://www.index.hr>, 2015

²² <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr>, 2015

²³ <http://www.vecernji.hr>, 2015

5.7. ANALIZA

U Jugoslavenskom filmu, suprotno mojim očekivanjima, nije bilo jasnog ideološkog ili propagandnog prikaza radničke klase. Samo u *Okupacija u 26 slika*, radnici se izravno spominju i prikazuju. Oni su skupina pobunjenika protiv fašista kojima se priključuje i glavni lik, bogataš Niko. Radnici su prikazani kao nesutrašivi i plemeniti, a njihova borba pravedna. Kada su prisutni u sceni s Nikom, svi radnici spremni su za borbu protiv okupatora. Za razliku od njih, fašisti su prikazani kao okrutne zvijeri koje čine neljudske zločine. Ovakav prikaz sam očekivao i u više filmova, međutim, radništvo se i ne prikazuje u znatnoj mjeri. Većina likova su seljaci, glazbenici, kriminalci ili spajaju kraj s krajem. *Vlak bez voznog reda*, ideološki je najsnažniji film. Seljaci razdragano putuju sa rodne grude u nepoznato, a hrabro, strogo ali i pošteno, vodi ih mladi časnik JNA. I dok su seljaci grubo, primitivni i djetinjasti, časnik JNA je oličenje hrabrog vođe. Od likova radnici nisu ni prikazani, osim strojovođe i to toliko kratko da ga se ne može niti analizirati. Očito, film je služio kao potpora jugoslavenskoj poslijeratnoj politici dodjeljivanja zemlje i raseljavanja seljaštva. Također, prikazuje nesposobnost seljaka za preživljavanje bez vodstva jednog vođe, ali i bez suradnje. Nije teško u ovim motivima prepoznati ideale SFRJ; suradnja i žrtva svih članova društva, te prepuštanja vodstva Josipu Brozu Titu. I drugi prikazi seljaštva karakteriziraju ih kao primitivne i zaostale, a alkoholizam i nasilje sasvim normalan dio njihovih života. U teorijskom dijelu naveo sam kako je SFRJ stvarala radničku klasu na štetu seljaštva, ulagajući veća sredstva u industrijalizaciju i urbanizaciju. Ne čudi stoga što je prikaz seljaštva negativan i pomalo ponižavajuć. Također, *Vlak bez voznog reda* prikazuje seljake koji su potpuno izgubljeni bez vodstva hrabrog partizanskog časnika, što se može interpretirati kao poruka da su partijski vođe najbolji mogući vođe te da im se treba vjerovati jer narod sam nije sposoban sebe voditi. Film koji se najviše izravno bavi kritikom ideologije jest *Otac na službenom putu*, nastao 1985., kada je Jugoslavija već bila na svom zalazu. U ovom filmu prikazana je paranoičnost partije i partijskih tajnih službi. Glavni lik uhićen je i osumnjičen za špijunažu zbog jedne opaske. Međutim, niti u tom filmu radništvo nije u nikakvom fokusu, niti se spominju. Kritika državne ideologije vidljiva je i u *Život je lep*, gdje nezadovoljni i iscrpljeni strojovođa zaustavlja cijeli vagon jer ne može više voziti. Iako ga vrijeđaju i napadaju, on ne posustaje i ne pokreće lokomotivu. U zadnjem dijelu filma, siledžija koji cijeli dan zlostavlja zatočene putnike, u stražnjoj prostoriji organizira zabavu za glavešine (načelnika policije, šefa elektre itd.) gdje se oni goste uz pečenog pauna i dogovaraju neke poslove. Oni ponižavaju jadnog

strojovođu i na kraju mu kažu: "Pogledaj kako si lako zamjenjiv". Ovdje je i najsnažnije vidljiva kritika države što se tiče radnika. Groteskna gozba pokazuje radniku tko njime i kako upravlja. Njegova nemoć pojačava njegovu frustraciju, a poniženje dobiva vrhunac fizičkim nasiljem nad njim. U ideološki snažnoj državi kao što je SFRJ, ovakva kritika je iznenađujuća ali i pokazuje da sloboda medija i kreiranja i nije bila toliko ograničena i cenzurirana. *Ko to tamo peva* i *Tko pjeva, zlo ne misli* (oboje komedija) imaju elemente ismijavanja za socijaliste omraženih buržuja. U *Ko to tamo peva*, lik gospodina koji se bavi geologijom i folkloristikom prikazan je kao razmažen, umišljen i ohol, te je poprilično omražen. Priprosti vozač Miško i njegov lukavi otac, prikazani su nedvojbeno simpatično, baš kao i dva Roma, koje gospodin uporno optužuje za krađu. Slično je i u *Tko pjeva, zlo ne misli* gdje je činovnik Franjo prikazan kao tvrdoglavi, bahati i bezobrazni pijanac koji je potpuno slijep na flert između njegove supruge i zavodnika Fulira. I u *H-8*, u kojem je čitav splet likova različitih karakterizacija, ali je opet prisutan prijezir za intelektualnu, buržujsku klasu u vidu jednog uglađenog gospodina koji vrlo snobovski komentira pravopisne greške u dnevnom tisku. Njegova opsesija pravilnim izgovorom je u početku smiješna, a kasnije naporna. Kao što sam već napomenuo, česta meta kritike je seoski život, posebno izraženo u filmu *Svoga tela gospodar* u kojem su seljaci prikazani kao zadržti ljudi opsjednuti novcem. Jedina preokupacija oca glavnog lika jest kako nabaviti dobru kravu, a za to je spreman oženiti sina za djevojku koju nitko ne želi i osuditi ga na nesretan život. I u *Skupljači perja* život na vojvođanskom selu prikazan je gotovo groteskno, a siromašni Romi tuku žene, nose prljava i oštećena odijela, te varaju i krađu kako bi preživjeli. U jednoj sceni, glavni lik Bora susreće popa koji mu želi prodati predmete iz lokalnog manastira. Kada ga upita zašto prodaje, ovaj odgovara da ide na rad u Njemačku. Iz ove interakcije možemo vidjeti kritiku religije kao još jednog neprijatelja socijalizma. U *Maršu na Drinu*, vojnici svih klasa ujedanjuju se kako bi obranili domovinu. Časnici se visoko obrazovana gospoda, a vojnici priprosti ali hrabri mladići. Tokom filma sukobljavaju se hladni i racionalni časnici i praznovjerni vojnici seljačkog porijekla. Radnici se, ipak, uopće ne prikazuju. Iako nedostatak pozitivnog prikaza radništva nema u toj količini koju sam očekivao, filmovi u kojim se ismijavaju seljaštvo ili buržoazija ipak idu u prilog ideološkom zavođenju radničke klase; klasa koja predstavlja prošlost i zaostalost pred-socijalističkog razdoblja (seljaci) i klasa koja je ograničavala radnike (buržoazija) prikazuju se posprdno i negativno.

U hrvatskim filmovima nedostatak prikaza radništva bio je i očekivan. U *Da mi je biti morski pas*, radnik u punionici pića pogrešno stisne jedan gumb i napuni boce pive tonikom. Kasnije,

kad se pojada prijateljima, ovi mu kažu da je toliko glup da ne može ni pravi gumb stisnuti. Lik je prikazan kao blesav, djetinjast, nesposoban i potpuno izgubljen bez svoje supruge. Ovakav prikaz potpuno je u skladu sa stereotipnim prikazom radnika plavog ovratnika u američkim filmovima i serijama kakvog je uočio Butsch. Slično je prikazan i Janko, ljubavni interes u filmu *Tri muškarca Melite Žganjer*. On je slastičar i dostavljač, a toliko je nesiguran i nespretno da izaziva sažaljenje. Rad je prikazan u filmu *Blagajnica hoće ići na more*, u kojem se Barica nosi s nepoštenim šefom i njegovom ljubavnicom. U ovom filmu prikazan je posao blagajnice pomalo ponižavajuće, ali ipak pozitivnije od pozicije Baričinog šefa, nesposobnog i prestrašenog poslovođe Miljenka. U filmu *Fine mrtve djevojke*, redatelj je u želji da kritizira homofobiju našeg društva, kreirao galeriju morbidnih likova koji zagorčavaju život glavnim likovima. Radništvo nije izričito prikazano, ali se može zaključiti da je većinom riječ o ljudima koji pripadaju nižem sloju. Glavni sukob proizlazi iz zlobe primitivne stanodavke s dvjema djevojkama, lezbijkama. Sukob odražava sukob hrvatskog društva u kojem se tradicionalni svjetonazor sukobljava s liberalnošću i kompleksnošću modernog društva u urbanoj sredini. Ni u *Metastazama*, gdje je besperspektivnost mladih Zagrepčana naglašena njihovim alkoholizmom i agresijom, nije izričito prikazan rad ni radnik. Međutim, sve upućuje da je riječ o likovima koji potječu iz radničke klase. Njihov način izražavanja, stupanj obrazovanja te interesi ukazuju da je riječ o nižoj klasi. Rasizam, nasilje, agresija i kriminal nisu pripisivi građanima već grubim mladićima s periferije. Najbolje je njihova inferiornost prikazana kada Krpa i Kizo gledaju privatni teniski meč. Tenis, poznat kao sport plemstva, može se promatrati kao simbol lagodnog života višeg sloja koji će njima uvijek biti nedostupan. Nakon nekoliko provokacija, Krpa se spušta na teren i premlaćuje jednog od tenisača. Agresija je način na koji riješava sukobe, čak i kada zapravo nije ugrožen. U jednom trenutku, Filip, glavni lik posprdno tretira želju svog oca da se zaposli kao radnik, a kada dođe u situaciju da se zaposli namjerno sabotira sve šanse. Prijezir prema radu još je izraženiji kada Filip radije odluči švercati drogu preko granice. Ovim pokazuje da mu ideja rada u nekoj tvrtci ili tvornici (nije točno jasno kakav bi posao radio) ne odgovara, sebe vidi iznad toga. Međutim, potrebni su mu novci te se odlučuje za kriminal. Njegova odluka odražava njegov prijezir prema radu, prema svom ocu i vlastitom radničkom porijeklu. Ni u *Ta divna splitska noć*, rad nije prikazan. Priča prati nekoliko bizarnih likova, povezanih drogom i kriminalom ali o njihovoj klasnoj pripadnosti teško je prosuditi. U *Crvenoj prašini*, glavni lik Crni vraća se u svoj, radnički kvart koji je u teškom stanju jer je lokalna ciglana prestala raditi. Njegov prijatelj, radnik u ciglani, bavi se sa strane švercom, vulgaran je i maltretira suprugu. Ovo je i jedini potpuno negativni prikaz radnika, pošto prikazani lik nema niti jednu pozitivnu

osobinu. Čak i fizička karakterizacija pokazuje prljavog i zapuštenog čovjeka. Prikaz radnika u hrvatskim najpopularnijim filmovima odgovara stereotipnom prikazu radnika u demokratskim medijskim tekstovima na koje upozoravaju Butsch, Weltman i drugi (marksistički) kritičari.

6. ZAKLJUČAK

U popularnim jugoslavenskim filmovima nisam pronašao dovoljno primjera reprezentacije radničke klase. Očekivao sam da će se popularni medijski tekst, kao što je film, koristiti kao moćan propagandni kanal socijalističke ideologije, te da će reprezentacija radnika ne samo biti prisutna, već i uvelike pozitivna. Radništvo se prikazuje na takav način u filmu *Okupacija u 26 slika*, ujedinjeni i suprostavljeni zvjerskom okupatoru. Međutim, u tom radništvu ne ističe se niti jedan čovjek, niti jedan lik. Radnici su masa, imaju isti način razmišljanja i ponašanja, bezlični su. Tek dolaskom bogatog mladića u svoje redove, dobivaju pravi zamah. Ovakav tijek događaja ideološki se može interpretirati kao pobjeda socijalizma; buržuj Niko se, suočivši se sa zlom fašizma okreće radništvu. Radnici su jedini organizirani otpor fašizmu, te Niko postaje njihov agent, iako se u početku filma verbalno sukobljavaju zbog klasnih razlika. Međutim, osim u ovom filmu, radnici se ne identificiraju jasno. U većini slučajeva, o zanimanju i klasnoj pripadnosti općenito, može se zaključiti neizravnim putem. Ipak, ono što se iz odnosa prema likovima može iščitati jest prijezir prema "neprijateljima" radnika. Iako radnici sami nisu predstavljeni pozitivno, njihovi neprijatelji predstavljeni su negativno. Seljaci, buržuj i partijska elita, u svakom od ovih filmova predstavljeni su barem na neki način negativno, a odnos prema njima uvijek je ponižavajući. Ideološki se ovdje radništvu ipak podilazi, iako su sami prikazi radnika rijetki.

U suvremenom hrvatskom filmu, radnici su nedovoljno zastupljeni. Kao što sam već spomenuo, Kirk nedostatak prikaza radnika, rada i radništva interpretira kao pokušaj srednje klase da mistificira rad, te se tako neizravno radničkoj klasi onemogućuje klasna identifikacija. Nemogućnost identifikacije, oduzima i moć radničkoj klasi. U nekoliko slučajeva kada je radnik prikazan, prikazan je kao vulgaran, agresivan i fizički odbojan (*Crvena prašina*) ili kao priglup i nesposoban (*Da mi je biti morski pas*). Oba radnika iz ovih filmova bave se fizičkim poslom, a njihov i fizički i karakterni prikaz potpuno odgovara negativnom stereotipu radnika koje navode Scahffer, Van Horn, Butsch i drugi autori. I u *Tri muškarca Melite Žganjer* i u *Blagajnica hoće ići na more*, prikazan je rad prodavačice. Iako su prikazane kao priproste i slabe osobe, tokom filma njihov karakter se razvija i ostvaruju moralnu pobjedu. U oba filma radnica je predmet poruge i žrtva ponižavanja drugih koji su na boljoj poziciji. Svojim postupcima, one preuzimaju sudbinu u svoje ruke te odnose malu pobjedu. Međutim, u oba slučaja to je postignuto promjenom karaktera, odnosno neočekivano grubim i proračunatim ponašanjem-ponašanjem koje se percipira kao muško. Iako se u ovim filmovima podupire borba radnica za poštovanje i sreću, izgleda da se to može postići samo

promjenom karaktera iz vlastitog u "muški". Za razliku od ženskih likova, muški likovi u tim filmovima, također radnici prikazani su kao nesigurni i blesavi (*Tri muškarca*) ili kao korumpirani i povodljivi (*Blagajnica*). U oba slučaja potrebna je ruka žene da ih vodi na pravi put, što odgovara stereotipu nesposobnog muškarca iz radničke klase i potrebi da ih se u medijskim tekstovima demaskulinizira, često kao izvor humora.

Jedna sličnost (u klasnom odnosu) između jugoslavenskog i hrvatskog filma jest odnos prema ljudima iz ruralnih, provincijalnih krajeva. I u modernom hrvatskom filmu ljudi iz tih krajeva prikazani su posprdno, kao pomalo spori ili zadržani. Većina humora u analiziranim filmovima, pogotovo u *Kako je počeo rat na mom otoku* i *Da mi je biti morski pas*, dolazi iz ismijavanja govora, odijevanja ili razmišljanja likova iz neke manje sredine. U *Blagajnica hoće ići na more*, šef je Hercegovac, a to je i njegova ljubavnica. Oboje su zlobni, nesposbni, nepošteni i okrutni. U *Fine mrtve djevojke*, u jednom trenutku doktoru za pobačaje dolaze brat i sestra koji su napravili dijete. Njihov naglasak jasno pokazuje da je riječ o ljudima sa sela, Zagorcima. Iako se ne može govoriti o klasnoj mržnji, vidljiva je određena klasna netrepeljivost ili prijezir prema ljudima iz seoskih krajeva, što se može primijetiti i u jugoslavenskom filmu. U *Crvenoj prašini* lik Škrge je prgav, prljav i agresivan. Škrge je zaposlenik u ciglani koji ponižava svoju suprugu i prijatelje. On je jedan od negativaca u filmu, kao i like Krpe u *Metastazama* koji spada u nižu klasu po indikatorima bogatstva, mjesta življenja, obrazovanja i načina provođenja slobodnog vremena. Krpa je vulgaran, agresivan i odbojan lik. Smatram da se negativan prikaz ljudi iz provincije i nižih, radničkih slojeva, ali ne i (malo)građana u hrvatskim filmovima može vidjeti kao odraz pobjede urbane, srednje klase koja humor, ali i zlikovce nalazi u radničkoj klasi i seljaštvu.

U popularnim jugoslavenskim i hrvatskim filmovima reprezentacija radničke klase uvelike se razlikuje. Iako prisutna samo u tragovima, radnička reprezentacija u Jugoslaviji pozitivna je i veliča radništvo. Kada radnika nema, u odnosu prema likovima iščitava se prijezir za njihove klasne neprijatelje (prema socijalističkom tumačenju), te je opet ideološka poruka za radničku klasu kojom se slavi radnička pobjeda. U hrvatskim filmovima, pak, radnici su prikazani rijetko, a kada su i prikazani taj prikaz odgovara stereotipima o radničkoj klasi koje nalazimo u zapadnjačkim masovnim medijima. I nedostatak prikaza i stereotipni prikaz odgovaraju tvrdnjama Daniela Weltmana koji smatra da takav odnos prema radničkoj klasi u medijima osigurava socijalnu nepokretljivost radničke klase i šalje poruku; radnici su s pravom na nižim pozicijama, to se promijeniti ne može i to se mora prihvatiti. Sami radnici u jugoslavenskom filmu rijetko su zastupljeni, a u nekoliko slučajeva kada jesu, prikazani su pozitivno.

Međutim, reprezentacija seljaštva, buržoazije i religije u analiziranim filmovima ipak odražava dominantnu ideologiju SFRJ, te indirektno podilazi radničkoj klasi. Hrvatski suvremeni film također sadrži podjelu na ruralno i urbano stanovništvo, gdje je vidljiv negativan odnos prema ljudima iz ruralnih krajeva ali sama reprezentacija radničke klase odgovara stereotipnoj reprezentaciji pronađenoj u popularnim sadržajima u zemljama liberalne demokracije. Hrvatski popularni sadržaji slijede iste zakonitosti kao i oni zapadnih zemalja, gdje je radnička klasa već desetljećima maknuta iz društvenog fokusa. Danas se moderni marksisti fokusiraju više na negativne reprezentacije rasnih, spolnih i seksualnih manjina, dok je i kod njih radnička klasa gurnuta pomalo u drugi plan. Naizgled, kapitalistička ideologija odnosi pobjedu, a radnička klasa ostaje sve više i više zanemarena, manipulirana i ponižena.

7. LITERATURA

Fiske, John.(1989) *Understanding Popular Culture*. Boston: Unwin Hyman

Wright, Erik Ollin (2003) *Class Counts*, Cambridge: Cambridge University Press

Isaković.Kečo,Emina *Kritička teorija društva u istraživanju mas-medija*. U: Nerzuk Ćurak (ur.) *Godišnjak 2006.*, (285-301), Sarajevo: Fakultet političkih nauka

McQueen, David (2000) *Televizija*, Beograd:Clio

Gillespie, Marie;Toynbee, Jason(2009), *Analysing Media Texts*, Berkshire: Open University Press

Matković, Hrvoje (2003), *Povijest Jugoslavije*, Zagreb: Naklada Pavičić

Ravlić,Slaven (2013), *Svjetovi ideologije*, Zagreb: Politička kultura

Neocleous, Mark (1996), *Administering Civil Society*, Hampshire:Macmillan Press

Freedon, Michael (2001), *Političke ideologije*, Zagreb: Algoritam

Sokol, Smiljko (1998), *Hrvatska kao demokratska ustavna država*, U: Politička misao:časopis za političke nauke, Vol.35, 3, 112-120

Mesarić, M. (2001).*Uloga države u tržišnom gospodarstvu s osvrtom na aktualno stanje u Hrvatsko*, Ekonomski pregled, 52 (9-10): 985-1033.

Jurčić,Ljubo (2014), *Kapitalizam bez kapitala*, U: Ekonomski pregled, 66 (1) 50-80 (2015)

Lalić, Dražen (2012) *Tranzicija u Hrvatskoj: tekući ili završen proces*, u: Demokracija i postdemokracija, ur. Milardović, Anđelko i Jožanc, Nikolina; 269-283, Zagreb,Pan Liber

Đaković, Dan (2007), *Norberto Bobbio o demokraciji između slobode i ljudskosti*, U: Nova prisutnost, Vol.V, srpanj 2007; 161-176

Vujčić, Vladimir (2005), *Političko obrazovanje i modeli demokracije*, U: Politička misao, Vol.XLII, (2005),br.2, 55-75

Schumpeter, A. Joseph (2003), *Capitalism, Socialism and Democracy*, Taylor and Francis e-Libraray

Collier, Berins Ruth (1999), *Paths toward democracy*, Cambridge:Cambridge University Press

Femia, Joseph (1993), *Marxism and Democracy*, New York: Oxford University Press

Marx, Karl (1978) *Kapital*, Beograd: Prosveta

Carrie, Freie (2007), *Class Construction*, Lanham:Lexington Books

Šušvar, Stipe (1984) *Radnička klasa i razvoj jugoslavenskog društva*, u: Klasna borba i socijalna diferencijacija,ur. Stipe Pojatina, Zagreb: Globus

Popović, Mihajlo (1984), *Klasno-slojne nejednakosti u jugoslovenskom društvu* u: Klasna borba i socijalna diferencijacija,ur. Stipe Pojatina, Zagreb: Globus

Taylor, Lisa i Andrew, Willis.(1999) *Media Studies*. Oxford, UK: Blackwell Publishers

Storey, John. (2009) *Cultural Theory and Popular Culture*. Harlow:Pearson Longman

Senjković, Reana (2008) *Izgubljeno u prijenosu: pop iskustvo soc kulture*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku

Bordwell, David, Thompson, Kristin (2010), *Film Art*, New York: McGraw-Hill

Jason, Gary (2013), *Film and Propaganda: The Lessons of the Nazi Film Industry*, u Reason Papers, vol.35, 1.,203-221

Zvijer, Nemanja (2009) *Ideologija i vrednosti u jugoslovenskom ratnom spektaklu: prilog sociološkoj analizi filma na primeru Bitke na Neretvi Veljka Bulajića*, U: Hrvatski filmski ljetopis, god.15, broj 57-58, proljeće/ljeto 2009., 27-41

Matošević, Andrea (2013), *Sad računica radi, a ne srce*, U: Narodna umjetnost, 50/1, 12-39

Kellner, Douglas, Ryan, Michael (1988) *Camera Politica*, Bloomington: Indiana University Press

West, C. (2012). *Mammy, Jezebel, Sapphire, and their homegirls: Developing an "oppositional gaze" toward the images of black women*. U J. C. Chrisler, C. Golden, & P. D. Rozee (Ur.), *Lectures on the psychology of women* (4th ed., pp. 286-299)

Hartley, John (2004), *Communication, Culture and Media Studies*, London:Rutledge

Van Horn, Carl i Schaffner, Herbert (2003) *Work in America*. Santa Barbara: ABC-CLIO

Butsch, Richard (2005) *Five decades and three hundred sitcoms about class and gender*, u Gary Edgerton i Brian Rose, eds., *Thinking Outside the Box: A Contemporary Genre Television Reader* (Kentucky, 2005), 111-35.

Pavičić, Jurica (2011), *Postjugoslavenski film: Stil i ideologija*, Zagreb: Hrvatski filmski savez

Gilić, Nikola (2011), *Filmski medij*, U: Peruško, Zrinjka (ur), *Uvod u medije*, 2011, Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo, 87-109

Peruško, Zrinjka (2011), *Što su mediji?*, U: Peruško, Zrinjka (ur), *Uvod u medije*, 2011, Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo, 15-41

Mikić, Krešimir (2001), *Film u nastavi medijske kulture*, Zagreb: Educa

Goulding, Daniel (2004), *Jugoslavensko filmsko iskustvo, 1945-2001.*, Zagreb: VBZ

Jacoby, Liva, Siminoff, Laura (2008), *Empirical Methods for Bioethics*, Amsterdam:Elsevier JAI

Schreier, Margrit (2014), *Qualitative Content Analysis in practice*, Thousand Oaks: SAGE publications

7.1. INTERNETSKI IZVORI

Milovan, Adriano (2014) Kako je propao hrvatski državni kapitalizam, Jutarnji list <http://www.jutarnji.hr/kako-je-propao-hrvatski-drzavni-kapitalizam/1203834/>, pristupljeno 10. studeni 2015.

sabor.hr, (2010), Ustav Republike Hrvatske pročišćeni tekst, <http://www.sabor.hr/ustav-republike-hrvatske>, pristupljeno 2.veljače 2016.

wikipedia.org, (2013), Denacionalizacija ili privatizacija, <https://hr.wikipedia.org/wiki/Denacionalizacija>, pristupljeno 2.veljače 2016.

Marjanović, D. (2013) Analiza: Nesposobna socijal-demokracija paralizirala je radničku klasu i dovodi do jačanja kranje desnice diljem Europe, Advance.hr <http://www.advance.hr/vijesti/analiza-nesposobna-socijal-demokracija-paralizirala-je-radnicku-klasu-i-dovodi-do-jacanja-krajnje-desnice-diljem-europe/>, pristupljeno 10.studeni 2015.

Wikipedia. org (2015) https://hr.wikipedia.org/wiki/Ustav_Jugoslavije_iz_1974._godine, pristupljeno 10.studeni 2015.

Hrnjez, Saša (2015), Darko Suvin: Tko se ne bori zajedno, gubi pojedinačno, <http://www.portalnovosti.com/darko-suvin-tko-se-ne-bori-zajedno-izgubi-pojedinacno-i-ii>, pristupljeno 10.studeni 2015.

Zakon.hr(2014) , <http://www.zakon.hr/z/307/Zakon-o-radu>, pristupljeno 14.studeni 2015.

Vlada.gov.hr, (2010)<https://vlada.gov.hr>, pristupljeno 14. Studeni 2015.

ec.europa.eu, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Wages_and_labour_costs, pristupljeno 14. Studeni 2015.

Brajčić, Srđan (2014) Radnička klasa odlazi u pakao, www.novolist.hr, <http://www.novolist.hr/Vijesti/Hrvatska/Radnicka-klasa-odlazi-u-pakao>, pristupljeno 14.studeni 2015.

bunchecenter.ucla (2015)., <http://www.bunchecenter.ucla.edu/wp-content/uploads/2015/02/2015-Hollywood-Diversity-Report-2-25-15.pdf>, pristupljeno 14.studeni 2015.

annenberglab.usc.edu (2015), <http://annenberglab.usc.edu/pages/DrStacyL.SmithMDSCI>, pristupljeno 14. studeni 2015

Weltman, David (2008), Popular representation of the working class: contested identities and social change, academia.edu, http://www.academia.edu/2300739/Popular_representations_of_the_working_class_contested_identities_and_social_change, pristupljeno 18. studeni 2015.

Polimac, Nenad (2013) Najbolji hrvatski filmovi od 1998. do danas, [jutarnji.hr](http://www.jutarnji.hr), <http://www.jutarnji.hr/trijumf--splitske-noci---na-listama-dominiraju-radic-i-schmidt/1095331/>, pristupljeno 18. studeni 2015.

<http://www.filmski-programi.hr>, pristupljeno 18. studeni 2015.

www.index.hr (2002), Više filmova, nezadovoljavajuća gledanost, <http://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvatski-film-u-2002---vise-filmova-nezadovoljavajuca-gledanost/108955.aspx>, pristupljeno 18. studeni 2015.

Njegić, Marko (2005)., Vode Shrek 2 i Gospodar prstenova, slobodnadalmacija.hr www.slobodnadalmacija.hr, <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20050109/mozaik01.asp>, pristupljeno 18. studeni 2015.

Vecernji.hr (2005), Što je Iva snimila 21. listopada 2003. <http://www.vecernji.hr/film/sto-je-iva-snimila-21-listopada-2003-811653>, pristupljeno 18.studeni 2015.

Prilog 1

ŽANR		
VR I MJ RADNJE		
KRATKI SADRŽAJ		
LIKОВI		
ZANIMANJE		
OBRAZOVANJE		
PRIHODI		
BOGATSTVO		
ŽIVOTNO MJESTO		
PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA		
KARAKTERIZACIJA (LIČNOST)		
KARAKTERIZACIJA (FIZIČKI)		
ODNOS PREMA LIKU		
SREDINA		

FILM, GODINA: Blagajnica hoće ići na more,2000.

ŽANR	Komedija, drama	
VRIJEME I MJESTO RADNJE	Zagreb, moderno vrijeme	
KRATKI SADRŽAJ	Blagajnica Barica želi oputovati na more s djetetom, a to joj šef obeća nakon što spriječi pljačku trgovine. Situacija se komplicira dolaskom nove, privlačne zaposlenice koja manipulira šefom	
LIK	Barica (glavni)	Miljenko (šef)
ZANIMANJE	blagajnica	poslovođa u trgovini
OBRAZOVANJE	Nisko sudeći po izražavanju i načinu komunikacije	Nisko sudeći prema načinu izražavanja i komunikaciji
PRIHODI	Niski, novac troši na kćer	Visoki
BOGATSTVO	Siromašna sudeći po mjestu življenja, načinu odijevanja, načinu transporta	Ima određeno bogatstvo, kupuje skupe poklone za zaposlenicu, nosi odijela
ŽIVOTNO MJESTO	Trošna kuća negdje izvan Zagreba	Nije prikazano
PROVOĐENJE SLOBODNOG	Cijepanje drva, pumpanje vode, (fizički poslovi oko	Šetnje gradom, varanje supruge

VREMENA	kuće), briga za dijete	
KARAKTERIZACIJA (ličnost)	Plaha, nesigurna, blaga, samo želi najbolje za svoje dijete, fizički neugledna, loše obučena, premorena	, primitivan, pokvaren, prevrtljiv, korumpiran, grubo izravan, plajšljiv i ponizan pred suprugom
fizička	fizički neugledna, loše obučena, premorena, staromodna frizura, nenašminkana	Fizički krupan, muževan
ODNOS PREMA LIKU	Prijateljice i kolegice ju vole, dobre su prema njoj, pomažu joj i savjetuju je; šef ju zakida i laže; jedna kolegica ju provocira i ponižava	Radnice ga poštuju i slušaju, ali imaju i negativno mišljenje o njemu; jedna radnica ga manipulira i iskorištava; boji se žene
SREDINA	Kolegice, prijateljice, susjedi iz prigradskog naselja, lokalni pijanci,	Zaposlenice, lokalni pijanci, gruba i zlobna žena

Crvena prašina, 1999

ŽANR	drama		
VR I MJ RADNJE	Zagreb, 1990		
KRATKI SADRŽAJ	Bivši boksač Crni vraća se u Hrvatsku, a bivša djevojka je u vezi s lokalnik kriminalcem Bossom, s kojim će Crni ući u kompliciran i opasan odnos		
LIKOV I	Crni (gl)	Škrga (sl)	Boss (sl)
ZANIMANJE	Nezaposlen, preživljava švercom cigareta	Zaposlen u ciglani; švercer	Vlasnik kafića,
OBRAZOVANJE	Nisko sudeći po stilu izražavanja	nisko	nisko
PRIHODI	Niski; nema novaca i okreće se švercu	Niski, nema posla u ciglani, šverca	Visoki
BOGATSTVO	Nije bogat	Nije bogat: loša odjeća, star auto, trošna kućica	Ima novaca-posjeduje auto, kuću, kafić, švercer
ŽIVOTNO MJESTO	Stara obiteljska kuća u predgrađu Zg	Trošna kućica negdje u korovu	Velika kuća
PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA	Druženje s prijateljima, alkohol, trening	Druženje s prijateljima,	Vožnja gradom, utjerivanje dugova, alokol
KARAKTERIZACIJA (LIČNOST)	Zbunjen, izgubljen, bijesan, nezadovoljan,	Vulgaran, zloban prema ženi, snalažljiv, glasan,	Primitivan, nasilan, kriminalac, ubojica, pun mržnje, egoističan,

	snalažljiv, inteligentan, hrabar	naprasit,	ponosan
KARAKTERIZACIJA (FIZIČKI)	Mlad, vitak, u formi	Mršav, prljav, zapušten	Duga kosa, krupan
ODNOS PREMA LIKU	Poštovanje, sreća što ga vide; Boss s prijezirom i mržnjom; djevojka sa simpatijom	Crni mu se veseli, druže se i poštuju; žena ga vrijeđa i ne podnosi	Njegovi pomoćnici ga slušaju; žena ga ne poštuje; ostali ga se ili boje ili ga mrze
SREDINA	Stari prijatelji prostaci, bivši trener,	Supruga koju ne podnosi, prijatelji i "mali" koji ga slša i slijedi	Poltroni, žrtve,

FILM, GODINA: Da mi je biti morski pas, 1998.

ŽANR	Komedija, drama		
VRJEME I MJESTO RADNJE	Split, kasne 90e		
KRATKI SADRŽAJ	Dva momka iz Dalmatinske zagore dolaze u Split pronaći djevojke i zabavu, a u Splitu se susreću s različitim likovima čiji se životi isprepliću.		
LIKOV I	Kristijan	Mate	Ive (s.l)
ZANIMANJ E	Nije rečeno	Nije rečeno	Radnik u punionici pića
OBRAZOV ANJE	Nisko obrazovanje obojice sudeći prema načinu komunikacije, rječniku i pristupu ženama	Nisko obrazovanje obojice sudeći prema načinu komunikacije, rječniku i pristupu ženama	Nisko
PRIHODI	Nije rečeno;novac troši na alkohol i zavođenje cura	nije rečeno;ne troši novac	Niski, žali se kako nema novaca, novac troši na alkohol

BOGATSTVO	Posjeduje mobitel, skupi parfem; nije siromašan/ obučen zastarjelo, ne posjeduje auto;nije bogat	obučen zastarjelo, ne posjeduje auto;nije bogat	Nije luksuzno odjeven niti ima neke indikatore luksuza, nije bogat
ŽIVOTNO MJESTO	Nije prikazano (Zagvozd)	Nije prikazano (Zagvozd)	Stan u staroj zgradi
PROVOĐENJE SLOBODNOG VREMENA	Traženje cura, ispijanje pive	Traženje cura, ispijanje pive; nisu spomenuti nikakvi drugi interesi niti hobiji	Opijanje, slušanje muzike
KARAKTERIZACIJA (ličnost)	Grub, dominantan, arogantan, lažljiv, seksualno frustriran i napadan	priglup, jednostavan, lako manipuliran, spor,	Grub prema ženi, izgubljen, nesposoban, prigup, pijanac;
fizički	Zapušten, puno kose, neobrijan	zastarjela frizura i staromodno obučen	fizički velik, zgodan, mlad,
ODNOS PREMA LIKU	Ponižavajući, grub, prijezir, strah, gađenje	Ponižavajući, grub, prijezir, ali i simpatije žena	Uvrede, snisihodljivost, sažaljenje,

Fine mrtve djevojke, 2003

ŽANR	Drama		
VR I MJ RADNJE	Zagreb, poslijeratno vrijeme, nije jasno rečeno.		
KRATKI SADRŽAJ	Dvije lezbijke uselile su se kao podstanarke u trošnoj kući kraj pruge, a otkrivanje njihove tajne dovodi do mržnje i nasilja.		
LIKOV I	IVA	MAJA	OLGA
ZANIMANJE	Studentica	trenerica nanbudoa	Stanodavka i vlasnica dućana
OBRAZOVANJE	Studentica medicine (treća godina)/	nije rečeno	Nije rečeno, po stilu izražavanja procjenjujem da je nizak stupanj
PRIHODI	Nije rečeno; novac troši na alkohol	dovoljno za platiti stanarinu od 300 (nečega) mjesečno	Nije rečeno, po stilu izražavanja procjenjujem da je nizak stupanj
BOGATSTVO	Obje se djevojke oblače moderno, nikako ne izgledaju zapušteno ali žive u jeftinom i lošem stanu; nisu bogate	Obje se djevojke oblače moderno, nikako ne izgledaju zapušteno ali žive u jeftinom i lošem stanu; nisko bogattsvo	Ničim se ne ističe bogatstvo: ne putuje, ne posjeduje neke vidljive luksuze, živi u lošim uvjetima
ŽIVOTNO MJESTO	Jeftin stan u trošnoj kući; odjeća se suši u starom vagonu	Jeftin stan u trošnoj kući; odjeća se suši u starom vagonu	Trošna, raspadana kuća uz prugu
PROVOĐENJE SLOBODNO	Učenje, seks	treniranje, fotografija	Špijunirajući druge susjede, tračajući,

VREMENA			čitajući novine
KARAKTERIZACIJA (LIČNOST)	Blaga, susretljiva, pristojna	otresita, gruba, voli svoju djevojku; obje skrivaju svoju vezu i ne znaju se nositi s mržnjom koja eruptira	Zlobna, manipulativna, napasna, znatiželjna, dvolična, zajedljiva;
KARAKTERIZACIJA (FIZIČKI)	Nježna, sitna, krhka	Gruba, čvrsta, muškobanjasta	Starija žena, sijeda kosa, spor hod
ODNOS PREMA LIKU	početku s poštovanjem, ljubazno; kasnije s mržnjom, bijesom, neprijateljstvom, nepoštovanjem	početku s poštovanjem, ljubazno; kasnije s mržnjom, bijesom, neprijateljstvom, nepoštovanjem	Svi ju trpe, nitko se prema njoj ne odnosi s poštovanjem već sa strahom ili mržnjom
SREDINA	Znatiželjna, manipulativna stanodavka, okrutna i puna mržnje; sin stanodavke koji traži seks u zamjenu za stanarinu; prostitutka; ginekolog koji obavlja pobačaje; susjed branitelj s PTSP-om; susjed koji živi sa truplom supruge (Galerija perverzних, morbidnih likova)	Znatiželjna, manipulativna stanodavka, okrutna i puna mržnje; sin stanodavke koji traži seks u zamjenu za stanarinu; prostitutka; ginekolog koji obavlja pobačaje; susjed branitelj s PTSP-om; susjed koji živi sa truplom supruge (Galerija perverzних, morbidnih likova)	Sin koji mamu sluša i boji je se; suprug koji je blage naravi ali se ne može nositi s nasrtljivom suprugom; podstanari koji je se boje ili ju mrze

Kako je počeo rat na mom otoku, 1996.

ŽANR	komedija	
VR I MJ RADNJE	Hrvatski otok u Jadranskom moru, 1991.	
KRATKI SADRŽAJ	U prvim danima Hrvatske, profesor Blaž dolazi na neimenovani hrvatski otok kako bi izbavio sina iz vojarne JNA koja se odbija predati.	
LIKОВИ	Blaž Gajski	Aleksa
ZANIMANJE	Profesor povijesti umjetnosti	Major JNA
OBRAZOVANJE	Visoka razina (profesor)	Profesionalni vojnik
PRIHODI	Nije rečeno; novac troši na putovanje do otoka i kako bi oslobodio sina.	Nije rečeno, ne troši vlastite novce
BOGATSTVO	Odjeća upućuje na višu razinu bogatstva	Nema indikatora, u vojnoj uniformi je i živi u vojarni.
ŽIVOTNO MJESTO	Nije rečeno	Nije naznačeno, baraka.
PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA	Vrijeme provodi pokušavajući izvući sina (pišući pisma, obavljajući razgovore)	Bodybuilding, opijanje.
KARAKTERIZACIJA (LIČNOST)	Odlučan spasiti sina, kulturnan, elokventan, blag	Grub, vulgaran, inatljiv, uporan i tvrdoglav, psihički labilan
KARAKTERIZACIJA (FIZIČKI)	Stariji, sijedi čovjek; fizički nije impozantan.	Nije velik, znojan, umoran
ODNOS PREMA LIKU	Ne poštuju ga, ismijavaju njegov zadatak	Tretiraju ga kao neprijatelja, strah i poslušnost od vojnika ali samo do jedne mjere

SREDINA	Otočani su grubi, primitivni, provincijalni i nesposobni. Nitko nema razumijevanja za njega.	Vojnici koji mu nisu u potpunosti odani, stanovnici otoka koji su "neprijatelji" i "ustaše".

Ko to tamo peva, 1980.

ŽANR	komedija		
VR I MJ RADNJE	Srbija, cesta prema Beogradu, vrijeme pred drugi svjetski rat		
KRATKI SADRŽAJ	Šarolika družina putuje prema Beogradu, u starom autobusu koji vozi blago retardiran Miško, a konduker je njegov otac koji pokušava uvesti red u kaotično putovanje.		
LIKOV I	Miško	Konduker Krstić	gospodin
ZANIMANJE	vozač	konduker	Nepoznato (geolog?)
OBRAZOVANJE	Nisko ili nikakvo sudeći prema izražavanju	Nisko sudeći prema izražavanju	Visoko, sudeći prema izražavanju, držanju i interesima
PRIHODI	Niski, nije prikazano kako ih troši	Niski, od karata nema dovoljno prihoda pa kupuje svinje koje će preprodati u Beogradu, vara i smišlja načine za zaraditi	Nije prikazano, novaca ima
BOGATSTVO	Nisko, prema odjeći i nedostatku luksuza	Nisko, prema odjeći i lošem stanju autobusa	Bogat, viši sloj sudeći prema odjeći
ŽIVOTNO MJESTO	Nije prikazano	Nije prikazano	Nije prikazano

PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA	Sluša oca, nije prikazano slobodno vrijeme niti interes za neki hobi/aktivnost	Ples, prodaja alkohola i mesa	Skupljanje kamenja, folkloristika,
KARAKTERIZACIJA (LIČNOST)	Blago retardiran, poslušan, želi zadiviti oca, plašljiv, seksualno neiskusno	Grub, neurotičan, urliče, vulgaran, (blag prema sinu) drži se pravila, ponosan, naprasit, prevarant	Arogantan, samouvjeren, snob, prijetvoran, tvrdoglav, svojeglav, pun predrasuda
KARAKTERIZACIJA (FIZIČKI)	Mršav, mlad, zapušten	Zapušten, prljav, umoran (izgužvan)	Ugladen, njegovan, debeljuškast,
ODNOS PREMA LIKU	Ponižavajuće, kao prema retardiranu od strane putnika; otac ga voli i nježno mu se obraća	Ne poštuju ga ali nemaju izbora, nisu zadovoljni njegovom uslugom, prozivaju ga, napadaju ga; sin ga sluša i ovisi o njemu	Ne podnose ga većinom, smatraju ga umišljenkom i budalom; jedan putnik mu se divi
SREDINA	Otac prevarant, putnici različitih osobnosti,	Sin retardiran; putnici različitih osobnosti koji ga ne podnose	putnici različitih osobnosti koji ga ne podnose, obitelj nije prikazana

Marš na Drinu, 1964.

ŽANR	Ratni		
VRIMJ RADNJE	1914, Srbija		
KRATKI SADRŽAJ	Artiljerijska divizija srpske vojske maršira prema Drini kako bi odbila napad austro-ugarske vojske, a Veco, sin iz bogate bankarske obitelji, snalazi se u novoj okolini.		
LIKOVNI	Veco	Kapetan	
ZANIMANJE	Bankar (prije rata)	Profesionalni vojnik	
OBRAZOVANJE	Visoko obrazovan	Obrazovan	
PRIHODI	Visoki prihodi	Visoki prihodi, troši ih na slavlje i to je sve	
BOGATSTVO	Vrlo bogat, viši sloj	Bogat, iz ugledne obitelji	
ŽIVOTNO MJESTO	Bogata kuća, luksuzna	Nije prikazano	
PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA	Opijanje, druženje s prijateljima	Druženje s prijateljima, kolegama časnicima	
KARAKTERIZA CIJA (LIČNOST)	Frustriran, željan dokazivanja, hrabar, temperamentan	Hrabar, odlučan, brižan, dobar vođa, autoritativan, snalažljiv	
KARAKTERIZA CIJA (FIZIČKI)	Nizak rastom, njegovan,	Krupan, brk, snažan	

ODNOS PREMA LIKU	Pokušavaju ga zaštititi, ne poštuju ga koliko bi htio,	Poštovanje od svih, i nadređenih i podređenih	
SREDINA	Bogataška obitelj koja se ponaša zaštitnički; vojnici i časnici, praznovjerni seljaci	Časnici, prijatelji, ratni suborci; neki su praznovjerni, neki nasilni i častohlepni	

Metastaze, 2009.

ŽANR	Drama		
VR I MJ RADNJE	Zagreb, poslije rata ali točna godina nije jasno naznačena		
KRATKI SADRŽAJ	Filip se vraća u Zagreb svojoj obitelji i prijateljima, i pokušava nešto napraviti od svojeg života, okružen alkoholom, agresijom i nezaposlenošću.		
LIKOVİ	Filip (g.l)	Krpa	Dejan
ZANIMANJE	Nezaposlen, namjerno sabotira razgovor za posao, na rad u tvornici gleda s prijezirom	nezaposlen	nezaposlen
OBRAZOVANJE	Dvije godine fakulteta, nije završio	Nije rečeno, ali s obzirom na stupanj izražavanja i kulture, procjenjum da je nisko	nije naznačeno, vulgarno izražavanje ali poznaje engleski i pop-kulturu
PRIHODI	Nema ih, novac troši na alkohol i	Nije rečeno; troši novac na alkohol,	nije rečeno: novac troši na alkohol i drogu

	cigarete	kladionicu i pikado	
BOGATSTVO	Prema odjeći procjenjujem da nije bogat	Prema odjeći koju nosi, može se procijeniti da je siromašan/	Prema odjeći koju nosi, može se procijeniti da je siromašan/
ŽIVOTNO MJESTO	Četvrt na periferiji Zagreba, visoke stambene zgrade, živi u malenom stanu, trošno uređenom	Živi u trošnoj kućici s vanjskim WC-om	živi u skućenom stanu u stambenoj zgradi
PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA	Opijanje, druženje s prijateljima, igranje pikada	Alkohol, nogomet, šetanje gradom, tučnjava	alkohol, pušenje marihuane, šetanje po kvartu
KARAKTERIZAC IJA (LIČNOST)	Depresivan, indolentan, nezainteresiran za napredak, puno psuje.	Iznimno agresivan, tuče ženu, volatilan, puno psuje, ne poštuje nikoga, rasist.	Neambiciozan, lijen, plašljiv, ne zna se zauzeti za sbee
KARAKTERIZAC IJA (FIZIČKI)	Fizički sitan.	Fizički snažan, tetoviran i ćelav	Izgleda zapušetno, neobrijan, nosi stare trenirke
ODNOS PREMA LIKU	Majka mu se veseli, kao i staro društvo. U društvu ga psuju i vrijeđaju, ali to je njihov način komunikacije. Otac ga prisiljava da	Strahopoštovanje, nervoza, mržnja	vrijeđanje na vjersko-rasnoj osnovi (pravoslavac Srbin); otac ga ne poštuje i smatra ga "zgubidanom".

	nađe posao i govori mu da se mora osamostaliti.		
SREDINA	Agresivni prijatelji, vulgarni, nezaposleni, besperspektivni; majka puna ljubavi i podrške, nezaposlena domaćica; otac zaposlen kao činovnik	Supruga koja ga se boji, prijatelji koji se s njim druže jer ga ne mogu izbjeći ili jer im plaća piće	otac koji ga ne poštuje, prijatelji koji nemaju posao niti ambicije, vrijeme provodi pušeći drogu i pijući alkohol

Okupacija u 26 slika, 1978.

ŽANR	Drama, ratni		
VRIMJ RADNJE	Dubrovnik, predratno i ratno doba (2.sv.rat)		
KRATKI SADRŽAJ	Tri mladića i najbolja prijatelja provode bezbrižne dane u Dubrovniku, ali dolaskom rata stvari se mijenjaju i prijatelji se razdvajaju iz ideoloških razloga.		
LIKOV I	Niko	Toni	Miho
ZANIMANJE	Nezaposlen	nezaposlen	Pomaže ocu u trgovini
OBRAZOVANJE	Obrazovan	obrazovan	obrazovan
PRIHODI	Nema svojih, živi od oca, dok ne ode u rat, troši na prostitutke	Živi od obitelji, nema svojih prihoda, do olaska u rat	Živi od obitelji
BOGATSTVO	bogat	bogat	Bogat (do rata)
ŽIVOTNO MJESTO	Luksuzna kuća	Velika luksuzna kuća	Velika kuća
PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA	Druženje, zabavljanje, mačevanje	Druženje, zabavljanje, mačevanje	Druženje, zabavljanje, mačevanje
KARAKTERIZA CIJA (LIČNOST)	Od bezbrižnog i veselog mladića, postaje odvažan i čvrst borac protiv f., odan prijatelj	postaje fašist, ali nije okrutan kao i ostali, ipak ne popušta u svom svjetonazoru,	Prije bezbrižan, ali plah, pomalo podređen svojim prijateljima, nakon okupacija šutljiv, indolentan

KARAKTERIZACIJA (FIZIČKI)	Visok, naočit, svijetao	Visok, naočit, taman	Fizički sitan,
ODNOS PREMA LIKU	Nazivaju ga buržujom i bogatunom (radnički štrajkaši), kasnije ga oni poštuju-cijelo vrijeme njegova klasa ključna u odnosu s antifašistima- a njegovi prijatelji bivši ga nazivaju komunistom i prijete mu	Poštuju ga se i boje, pošto je u uniformi; sa starim prijateljima u sukobu	Nakon okupacija tretiraju ga kao nižu rasu jer je Židov,
SREDINA	Bogataški prijatelji; radnici koji se bore za svoja prava; partizani (suborci)	Bogataši, okupatorski sluge, elita fašističkog Dubrovnika	Bogataški prijatelji; društvo koje se nakon okupacija okrenulo nakon Židova; prijatelji koji ga poštuju

Otac na službenom putu, 1985.

ŽANR	Drama		
VRIMJ RADNJE	1950, Sarajevo		
KRATKI SADRŽAJ	U vrijeme odvajanja SFRJ od SSSR-a, i ideološkog traženja Jugoslavije, Malikov otac po nepoznatim optužbama završava u zatvoru		
LIKOVİ	Malik (DJEČAK)	Mehmed (otac)	Sena (majka)
ZANIMANJE	Nezaposlen (dijete, učenik)	Zaposlenik u Ministarstvu rada/ prisilni rad	Švelja/domaćica (prisiljena štediti nakon uhićenja)
OBRAZOVANJE	učenik	Visoko obrazovan	Prosječno obrazovanje
PRIHODI	Šteidi za nogometnu loptu, nema stalne prihode	Visoki; troši ih na poklone za svoje najmilije/ nakon uhićenja niski	Niski nakon uhićenja muža
BOGATSTVO	Nema	Bogat, dobrostojeći; dobro je odjeven, posjeduje i kućni projektor/ nakon uhićenja siromašan	Nije bogata, nema luksuze, radi fizičke poslove nakon uhićenja muža
ŽIVOTNO MJESTO	Obiteljski stan	Veliki stan u stambenoj zgradi, nije luksuzan ali ne nedostaje ništa/ malen, napučen stan u lošem stanju	Veliki stan
PROVOĐENJE SLOBODNO	Igra, slušanje nogometa	Druženje s obitelji, pije rakiju, sluša nogomet,	Kućanski poslovi, briga oko djece

VREMENA		gleda film, igra šah	
KARAKTERIZACIJA (LIČNOST)	Zaigran, maštovit, zamišljen, pomalo bahat,	Brižan otac, voli i suprugu ali ju vara, pomalo grub, izravan; brz na jeziku, nepromišljen	Brižna majka i supruga, pažljiva, snalažljiva, hrabra, odlučna
KARAKTERIZACIJA (FIZIČKI)	Malen, debel	Ugladen, elegantan, moderan/ nakon uhićenja primjetno u lošijem stanju, zapušten	Lijepa, mršava
ODNOS PREMA LIKU	Roditelj ga vole, štede; brat ga pazi ali ga i strogo preodgaja	Obitelj ga voli i poštuje; partijski čelnici smatraju ga zločincem, izdajnikom; govore mu da nije baš pametan	Tješe ju, hrabre, govore joj da je lijepa,; muž ju voli ali ju i vara
SREDINA	Obitelj i susjedi koji žive u suživotu iako su različitih etničkih pozadina; najbolji prijatelj Serjoža s kojim je uvijek u nevolji	Obitelj i susjedi koji žive u suživotu iako su različitih etničkih pozadina; kolege koji paranoično proganjaju "neprijatelje"; drugi prognanici	Obitelj i susjedi koji žive u suživotu iako su različitih etničkih pozadina

Skupljači perja, 1967.

ŽANR	drama		
VRIMJ RADNJE	Srbija, Vojvodina, nakon 2.sv rata		
KRATKI SADRŽAJ	Bora je skupljač guščjeg perja koji se zaljubi u Tisu, pokćerku Mirte njegovog najvećeg konkurenta, te se time započinje kompleksan ljubavni trokut koji će završiti tragedijom.		
LIKОВИ	Bora	Tisa	Mirta
ZANIMANJE	Skupljač perja	nezaposlena	Skupljač perja
OBRAZOVANJE	Nisko, nije obrazovan	neobrazovana	Nisko, nije obrazovan
PRIHODI	Niski, spaja kraj s krajem preživljava, troši na alkohol i karte	Niski, nema ih	Niski, troši novce na alkohol, ali viši od ostatka zajednice; zapošljava Boru
BOGATSTVO	Nisko sudeći prema lošoj, iznošenoj odjeći; nema novaca za platiti dug; živi u jadnoj kući	Nije bogata, živi s očuhom, ne posjeduje ništa	Iznadprosječno za zajednicu iz koje dolazi, objektivno siromašan ali raspolaže novcem
ŽIVOTNO MJESTO	Trošna, stara kuća u siromašnom ciganskom naselju	Stara kuća u zapuštenom romskom naselju (selo)	Stara kuća u zapuštenom romskom naselju
PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA	Alkohol, kartanje,	Pjevanje (sanja veliku karijeru pjevačice u Bg)	Alkohol

KARAKTERIZACIJA (LIČNOST)	Grub, vulgaran prema prvoj ženi, tuče ju, nestrpljiv, agresivan, strastven, temperamentan, ponosan	Naivna, željna slave, želi pobjeći iz svoje okoline,	Zadrt, grub, vulgaran, silovatelj, nasilnik, prevarant, ponosan
KARAKTERIZACIJA (FIZIČKI)	Izgleda prljavo, zapušteno, stara i iznošena odjeća	Lijepa, mlada,	Fizički velik, snažan, brkovi, zapušten,
ODNOS PREMA LIKU	Žena ga vrijeđa, Mirta ga koristi za svoje svrhe, mrzi ga; Tisa je zaljubljena u njega ali sanja Beograd	Izaziva sukobe i borbu među muškarcima; svi ju žele za sebe zbog njene ljepote; Lenčeta joj laža o ljepotama Bg i životu svoga sina	Pokćerka ga ne voli, boji ga se i bježi od njega; Boro ga mrzi, i na kraju ga ubija
SREDINA	Vulgarna, glasna, agresivna, primitivna; supruga koja ga slijedi; neromi s prijezirom, okolina većinom Romi, zapušteni, prljavi i vulgarni	Primitivna, zadrta, uglavnom muškarci, Romi nezaposleni, opijaju se i varaju supрге	Vulgarna, gruba, primitivna, (on ženi pokćerku za dvanaestogodišnjaka),

ŽANR	komedija	
VR I MJ RADNJE	Neimenovani otok na hrvatskom Jadranu, moderno vrijeme	
KRATKI SADRŽAJ	Mladi svećenik dolazi na otok čija populacija polako izumire, te odlučuje sabotажom kondoma promijeniti stvari	
LIKOV I	Don Fabijan (g.l)	Petar (s.l.)
ZANIMANJE	svećenik	Prodavač na kiosku
OBRAZOVANJE	Visoko obrazovan	Nisko sudeći prema govoru i interesima
PRIHODI	Nije rečeno, ne troši prihode	Nije rečeno, nema pokazatelja što točno troši novac
BOGATSTVO	ne živi i ne odijeva se luksuzno, teško procijeniti bogatstvo	Ne živi luksuzno, ne odijeva se luksuzno, ne posjeduje auto-nisko bogatstvo
ŽIVOTNO MJESTO	Sobica u samostanu, skromna, bez luksuza	Malena i trošna kuća, nije luksuzno uređena
PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA	bušenje kondoma, bavljenje događajima u selu	Sluša i radi što svećenik kaže, ne provodi vrijeme na neki drugi način
KARAKTERIZACIJA (LIČNOST)	Pomalo hladan, blag, želi pomoći, želi se uklopiti, odlučan, hrabar	Grub, provincijalan, blago tup, izravan, vulgaran ali nježan prema djetetu i supruzi.
KARAKTERIZACIJA (FIZIČKI)	fizički slab, mršav.	Fizički krupan, debel.

ODNOS PREMA LIKU	poštovanje, blagi prijezir	Kao prema služi, ne poštuju ga, žena mu naređuje i navodi ga u pravom smjeru
SREDINA	Primitivna, tradicionalna na površini ali ipak promiskuitetni, nacionalizam; prijatelj i suradnik je ksenofob i poremećen	Primitivna, tradicionalna na površini ali ipak promiskuitetni, nacionalizam; prijatelj i suradnik je ksenofob i poremećen, naoružani ljudi, puno psovki

Svoga tela gospodar, 1957

ŽANR	drama		
VR I MJ RADNJE	1928., hrvatsko selo, Zagorje		
KRATKI SADRŽAJ	Mladi Iva svojim nemarom skrivi smrt obiteljske krave, te se mora oženiti odbojnom susjedom, ali ju zauzvrat tretira grozno		
LIKVI	Iva	Roža	Jakov (otac Ive)
ZANIMANJE	Seljak, posao nema	Seljanka, nezaposlena	Seljak, vlasnik imanja
OBRAZOVANJE	Neobrazovan, priprost	Nisko obrazovana	Nisko obrazovanje
PRIHODI	Nema ih	Nema ih	Niski, ovisi o kravi
BOGATSTVO	Nije bogat,	Dolazi iz bogate obitelji, bogato imanje	Nije bogat, nema luksuza, živi od nešto blaga i imanja
ŽIVOTNO MJESTO	Obiteljska kuća, selo	Bogato imanje dok se ne oženi	Seoska kuća

PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA	Ljubovanje sa susjedom	Cijelo vrijeme posvećeno kućanstvu	Pije sa susjedima, šetnje, sudi se po sudu,
KARAKTERIZACIJA (LIČNOST)	Lijen, "bedast", nesposoban, ne želi se vezati, želi biti slobodan, ponosan, kukavica, neće se mijenjati	Dobra, nježna, plaha, svjesna svojeg nedostatka, zaljubljena u supruga koji ju ignorira, traži ljubav, religiozna, naivna (očajna)	Opsjednut novcem, preživljavanjem, kravom-strog, zahtijeva od sina pokornost, uporan, svadljiv
KARAKTERIZACIJA (FIZIČKI)	Mlad, naočit, vitak	Fizički deformirana (hromost)	Stariji, čovjek, brkat
ODNOS PREMA LIKU	U očima roditelja je krivac, omalovažavaju ga; supruga ga voli	Muš ju ignorira, loše ju tretira, kao da ne postoji; muževa obitelj koristi ju samo zbog krave, ne vide je kao osobu	Supruga ga poštuje, ali ne razumije njegove želje i namjere; sin ga sramoti i odbija poslušnost
SREDINA	Obitelj koja na njega računa, seljaci fokusirani na preživljavanje; selo, susjedi; supruga koja mu je podložna	Bogata obitelj koja ju želi udati što prije; muž koji ju ignorira; seljaci i susjedi	Susjedi, također seljaci, bogati bivši kolega, sin koji ga ne sluša

Što je Iva snimila 21. listopada 2003., 2005.

ŽANR	drama		
VR I MJ RADNJE	Zagreb, 21.10. 2003.		
KRATKI SADRŽAJ	Iva dobiva kameru za rođendan i snima razne događaje koji se odvijaju u njenom stanu.		
LIKOV I	Iva (gl)	Božo(gl)	Željka (sl)
ZANIMANJE	Učenica	prodavač laminata	Kućanica
OBRAZOVANJE	Niska	Viši stupanj	Niski stupanj
PRIHODI	Nema ih	/ visoki; ima stan, kupuje hranu, kupio skupu kameru	Nema ih; troši mužev novac
BOGATSTVO	Živi s roditeljima/dijete	prosječno bogat	Dijeli ga s mužem, prosječno
ŽIVOTNO MJESTO	Veliki stan, prosječno namješten	Veliki stan, prosječno namješten	Veliki stan, prosječno namješten
PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA	Snimanje, šetnje	večera, druženje s prijateljima	Kuhanje, uređivanje, kupovina, večeranje
KARAKTERIZACIJA (LIČNOST)	Djetinjasta, zaigrana, neposlušna, tvrdoglava, oštra, zlobna	Veseljak pred prijateljima, pred ženom grub, svadljiv, nervozan, ambiciozan	Nervozna, razdražljiva, hladna, gruba, psihički labilna
KARAKTERIZACIJA	Lijepa, prosječna	Prosječna građa, krupan sredovječan	Lijepa, u dobroj formi

(FIZIČKI)		čovjek	
ODNOS PREMA LIKU	Deru se na nju, ismijavaju ju, naređuju joj, ignoriraju ju	Sa suprugom se svađa, odnos dobar ssamo na površini; poslovni partner pomalo s visoka	Kćer ju ne poštuje i ne sluša;muž se na nju izderava i naređuje joj
SREDINA	Majka, otac nervozni i zaokupirani svojim problemima	Supruga, frustrirana kućanica, poslovni partner, kćerka razmažena	Prijatelji koji je ne razumiju, obitelj koja ju ne cijeni

"Ta divna splitska noć", 2004.

ŽANR	drama				
VRIMJ RADNJE	Split, stara godina				
KRATKI SADRŽAJ	Tijekom zadnja 2 sata godine, isprepliću se tri priče: diler Nike napušta ljubavnicu kako bi u Njemačkoj dilao drogu, narkomanka Maja radi sve za šut droge, mladi par želi konzumirati vezu prije nove godine				
LIKOVİ	Nike (g.l)	Maja (g.l.)	Luka (s.l.)	Anđela (g.l)	Crni (s.l.)
ZANIMANJE	nezaposlen (dila drogu	nezaposlena	nezaposlen	nezaposlena	nezaposlen (dila drogu,svodnik)
OBRAZOVANJE	Nije naznačeno, izražavanje vulgarno, ne zvuči obrazovano	studentica, zna engleski	nije naznačeno,	nije naznačeno,	dobro zna engleski, ne zvuči neobrazovano
PRIHODI	Nije rečeno, novac troši na alkohol	novac troši na drogu	nije rečeno, niski nema za sobu	nije rečeno, niski	nije rečeno, tropi novac na alkohol
BOGATSTVO	Iznošena odjeća, trošan stan	nema novaca, razmjenjuje seks za drogu	odjeća moderna, čista upućuje na određeni stupanj bogatstva	odjeća moderna, čista upućuje na određeni stupanj bogatstva	/ odjeća po ničemu specifična, nikakvi luksuzi nisu prikazani

ŽIVOTNO MJESTO	Trošna stambena zgrada, skućena sobica	nije rećeno (nije prikazano)	nije rećeno	nije rećeno	nije rećeno
PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA	Seks	Nije prikazano (drogiranje)	Seks	Seks	Opijanje, svodnićenje, dilanje
KARAKTERIZA CIJA (LIĆNOST)	Prgav, bezosjećaja n,osvetoljub iv,ubojica	patetićna, ovisnica, oćajna	mladi, veseli, zaigrani, seksualno frustriran	mladi, veseli, zaigrani, opušćena, naivna	agresivan, proraćunat, manipulativ an
KARAKTERIZA CIJA (FIZIĆKI)	Krupan, snaćan, duge prljave kose	sitna, mršava	Lijepi, mladi, zdrave graće	Lijepi, mladi, zdrave graće	Rošav, visok, mršav (rućan)
ODNOS PREMA LIKU	Nazivaju ga gadam, psuju ga, će mu smrt, smješćaju mu uhićenje	prisiljavaju ju na prostituciju, govore joj da je lijepa	odnos kao prema mladim golupćićim a, ali ne ulaze u mnogo interakcije s drugim likovima	odnos kao prema mladim golupćićima, ali ne ulaze u mnogo interakcije s drugim likovima	djelomićno s ulizivanjem i strahopoštav anjem, djelomićno ponićavajuć e od strane glavnog dilera

SREDINA	okružen dilerima, narkomani ma i ološem	dileri i narkomani, otac joj je "neka faca" u gradu	obitelj zalijepljena ispred televizora okružen dilerima,	obitelj zalijepljena ispred televizora okružen dilerima,	okružen dilerima, narkomanim a i ološem

Tko pjeva, zlo ne misli, 1970.

ŽANR	Komediya, mjuzikl		
VR I MJ RADNJE	Zagreb, međuratno razdoblje		
KRATKI SADRŽAJ	Ana Šafranek pada na šarm gospodina Fulira, u čijim lijepim riječima pronalazi bijeg iz nesretnog braka sa suprugom Franjom, te ulaze u simpatični ljubavni trokut.		
LIK OVI	Franjo	Ana	Fulir
ZANIMANJE	Ured, (činovnik?) radi za nekog doktora Brleka- posao nedefiniran	Nezaposlena (domaćica)	Tvrđi da je akvizitor
OBRAZOVANJE	Obrazovan, procjenjujem prema izražavanju i odijevanju	Obrazovana (razumije se u umjetnost do neke mjere)	Obrazovan, prema stilu izražavanja, načinu odijevanja i interesima
PRIHODI	Nije rečeno; ali troši ih na alkohol, a žali se što ih šogorica troši	Nema ih (nezaposlena)	Visoki sudeći prema odjeći, a novac troši na putovanja
BOGATSTVO	Prosječno bogat, ima novaca	Nije sama bogata, živi od muža	Visoko sudeći prema odjeći, interesima, hobijima-fotografski aparati sigurno skup
ŽIVOTNO MJESTO	Veliki stan u zgradi na gornjem gradu u Zagrebu	Veliki stan u zgradi na gornjem gradu u Zagrebu	Nije prikazano

PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA	Ide "kod Žnidaršića"-zapravo pije, izlet, pjevanje	Čišćenje doma, izlet, pjevanje, šetnje	Slikanje, plivanje, zavodenje, pjevanje, opera
KARAKTERIZACIJA (LIČNOST)	Bezobrazan prema ženi, prkosan, neurotičan, s drugim ljudima društven, opušten; vulgaran, staromodan, zadrt	Uslužna, pristojna, naivna, nesretna u braku, blaga, nije svadljiva,	Slatkorječiv, uglađen, šarmantan, pristojan, samouvjeren-prijetvoran,
KARAKTERIZACIJA (FIZIČKI)	Nizak rast, proćelav, naočale	Lijepa, mlada, vitka, brine o sebi	Zalizan, visok, brčići,
ODNOS PREMA LIKU	Supruga i šogorica ga trpe, ismijavaju; drugi muškarci ga tretiraju kao jednog od svojih; a Fulir snisihodljivo, trpi ga, svađa	Suprug ju ponižava, ne poštuje, naređuje joj; sin poslušan; sestra koja ju iskorištava i živi od nje	Žene padaju na njegov šarm (Ana i Mina), a Franjo ga opija, koristi za svoje svrhe, nesvjestan da mu zavodi suprugu
SREDINA	Uslužna i nesretna supruga; susjedi koji ogovaraju i sve promatraju; šogorica koja živi od njih	Susjedi u zgradi, sestra, obitelj (suprug, sin)-suprug pije kod susjeda	Nije prikazana obitelj; okružen Franjinom obitelji

Tri muškarca Melite Žganjer, 1998.

ŽANR	Komediya, romantika		
VR I MJ RADNJE	Zagreb, nepoznato vrijeme, nakon rata		
KRATKI SADRŽAJ	Neugledna Melita živi s dvije neudane prijateljice i pokušava pronaći ljubav, a udvaraju joj se dva različita muškarca i treći fikcionalni o kojem mašta.		
LIKOV I	Melita (gl)	Janko (sl)	Jure (sl)
ZANIMANJE	Prodavačica u slastičarni	Slastičar	policajac
OBRAZOVANJE	Nije rečeno; po načinu izražavanja i provođenju slobodnog vremena rekao bih da je niži stupanj	Nije rečeno; po izražavanju niži stupanj	nije rečeno, ali po načinu izražavanja određen viši stupanj
PRIHODI	Novac troši na hranu, prihodi nisu rečeni	Nije rečeno i nisu vidljivi načini na koji ih troši	nema novaca, sve ih je uzela bivša supruga
BOGATSTVO	ne posjeduje auto, ne nosi skupu odjeću-nije bogata	Po odjeći koju nosi, kao i po prikazanom stilu života može se procijeniti da nije posebno bogat/	po stilu odijevanja vidi se da je navikao ne određeni stil života ali sam kaže da nema novaca
ŽIVOTNO MJESTO	Veliki, starinski stan koji dijeli s dvije cimerice	Nije vidljivo	nema stan (izbačen)
PROVOĐENJE SLOBODNO	Gledanje sapunica,	Ništa ne radi (na upit kolege kaže da ne	zavodi žene

VREMENA	prejedanje	radi ništa	
KARAKTERIZACIJA (LIČNOST)	Blaga, dobroćudna, naivna, romantična, patetična	Zbunjen, muca, nesiguran, pomalo djetinjast i blag	slatkorječiv, mutan tip, nevjeran, zavodnik, lažljivac
KARAKTERIZACIJA (FIZIČKI)	Neugledna, , bucmasta, staromodno obučena	Zgodan, ženama privlačan, snažan, mlad	Nosi odijela, ima brk, naočale, izgleda zavodnički
ODNOS PREMA LIKU	Cimerica joj neprestano spočitava za debljinu, nečistoću i nedostatak ljubavi i gruba je prema njoj; druga cimerica ju ponižava jer nema muškarca; neki su grubi prema njoj, ali većini je simpatična	Prijatelj ga savjetuje i pokušava mu pomoći s očitim simpatijama, ženama privlačan, Melita ga pokušava zavesti ali nesigurnost ga sprječava u komunikaciji	prijatelji ga odbacuju jer ih je prevario u prošlosti, žena ga je izbacila iz stana jer ju je prevario, Melia pada na njegov šarm
SREDINA	Cimerice koje su neudane, ali su naizgled uspješnije i sretnije; jedna je stroga policajka opsjednuta čistoćom, druga zavodljiva i lijepa slastičarka;	Prijatelj koji je također slastičar i nesretan u ljubavi	kolege

	muškarcima koji joj se udvaraju		

Vlak bez voznog reda, 1959.

ŽANR	drama		
VR I MJ RADNJE	Poslijeratno razdoblje u Jugoslaviji,		
KRATKI SADRŽAJ	Stanovnici jednog sela u Zagori vlakom putuju prema plodnijim dijelovima SFRJ, a isprepliću se njihove priče i sudbine		
LIKOV I	Lovre	Periša	Nikolica
ZANIMANJE	Oficir JNA	Nezaposlen (seljak)	Mornar (nezaposlen)
OBRAZOVANJE	Nisko, sudeći prema načinu izražavanja	Nisko	nisko
PRIHODI	Nisu prikazani, nije prikazano kako troši novac	Niski, nema ih; nije prikazano na što troši novac	Niski, plaću odbacuje jer sada ima zemlju u Baranji
BOGATSTVO	Nije bogat, prema mjestu življenja i luksuzima	Nije bogat, siromaštvo ga tjera na selidbu	nije bogat
ŽIVOTNO MJESTO	Obiteljska kuća, koju dijeli sa svojom obitelji, u selu u Zagori	Kamena kućica, u selu	Nije prikazano
PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA	Pušenje, druženje s obitelji i seljanima	Druženje s prijateljima, zavođenje cure,	Zavođenje udovice Ike, druženje s prijateljem,
KARAKTERIZA CIJA (LIČNOST)	Autoritativan, odlučan, poduzetan, uvjerljiv, sposoban	Naivan, nadobudan, pomalo bezobrazan, moderan, buntovan, tvrdoglav	Veseo, bezbrižan, ponosan, snalažljiv, uporan, samouvjeren; pnosan (nisam ja seljak,

			ja sam željezničar-laž)- umišljen- arogantan- imam curu građanku!
KARAKTERIZACIJA (FIZIČKI)	Visok, snažan	Mršav, zgodan	Plavokos, zgodan, snažan
ODNOS PREMA LIKU	Poštuju ga većinom, neki nevoljko; svojevrtni vođa ekspedicije	Prijatelj ga nagovara na svakakve gluposti; obitelj mu spočitava što ganja cure, nazivaju ga propalicom,	Zadirkuju ga, šale se s njim, udovica koju zavodi ga odbija i ljuti se na njega; smatraju ga ludim
SREDINA	Seljaci, grubi i pomalo zadržati, svatko sa svojim željama, nadama i snovima-Zagreb je vrhunac dobrog života	Obitelj koja je pomalo zadržata u svojim stavovima, osuđuju ga i njegove dječake ideje; prijatelj koji izaziva nevolje; nasilje nad ženom prihvaćeno	Pomalo zadržata, ograničena: smatra se superioran njima;

Život je lep, 1985.

ŽANR	drama		
VR I MJ RADNJE	Srbija, negdje izvan grada; nakon 2.svjetskog rata		
KRATKI SADRŽAJ	Vlak staje negdje u srpskoj provinciji, a putnici su prisiljeni provoditi vrijeme u jednoj kavani kraj pruge.		
LIK OVI	harmonikaš	kriminalac	Strojovođa
ZANIMANJE	Harmonikaš	Nezaposlen, bavi se mutnim poslovima	strojovođa
OBRAZOVANJE	Obrazovan, nepoznat stupanj; izražavanje kulturno i pristojno	Niže obrazovan po načinu izražavanja	Nisko obrazovan
PRIHODI	Novac mu treba; ali ne želi raditi u kavani	Visoki; ima novaca za kupiti pauna; ilegalni prihodi	Niski; nema novaca za svoje piće
BOGATSTVO	Nije bogat, ne želi zarađivati sviranjem u kavani	Nema znakova luksuza, ali dobro obučen; određeno bogatstvo, nije siromašan	Nije bogat, vidljivo po odjeći i luksuzima
ŽIVOTNO MJESTO	Kafanska sobica uz prugu	Nije prikazan	Nije prikazano
PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA	Promatra ljude oko sebe, ne sudjeluje	Opijanje, nasilništvo,	Pije, razgovor s ljudima
KARAKTERIZA CIJA (LIČNOST)	Smiren, hladnokrvan,	Arogantan, bahat, nepristojan,	Ponosan, tvrdoglav, odlučan, nepokolebljiv,

	ciničan, smatra da je bolji od drugih	dominantan, izživljava se, egoističan, okrutan	
KARAKTERIZACIJA (FIZIČKI)	Visok, vitak,	Krupan, snažan	Sitan, zapušten, umoran
ODNOS PREMA LIKU	Smatraju ga nebitnim i blesavim, dok se prema kraju filma prema njemu odnose s većim poštovanjem i interesom	Ljudi ga slušaju, boje ga se, neki ga poštuju, ali neki ga i vrijeđaju i nazivaju lopovom, mrze ga	Ne poštuju ga; nitko ne razumije njegovu odluku- zbog umora morao zaustaviti vlak; lokalni kriminalac ga ponižava i zlostavlja; moćnici koji se skupljaju za večeru ismijavaju ga i pokazuju mu da je lako zamjenjiv i da njegov prosvjed ne znači ništa
SREDINA	Drugi svirači, prljavi i snalažljivi; vlasnik kafane, neurotičan i grub	Njegovi prijatelji kriminalci; vlasnik kavane, grub; koljač; konobar	Društvo koje ga vrijeđa i ne poštuje.; oijanci, kriminalci, glazbenici

H-8, 1957.

ŽANR	Drama		
VRIMJ RADNJE	Autocesta, 1957., 14.travnja		
KRATKI SADRŽAJ	Film se bavi događajima i putnicima u autobusu i kamionu u trenucima prije tragične nesreće s nepoznatim automobilom, od kojeg će ostati samo dio tablice s natpisom h-8.		
LIKОВИ	Rudolf Knez	novinar	Krešo
ZANIMANJE	šofer	Foto-reporter	profesor
OBRAZOVANJE	Nisko obrazovanje sudeći prema načinu komunikacije	Viši stupanj sudeći prema načinu izražavanja i interesima	Visoko sudeći prema stupnju izražavanja
PRIHODI	Niski, troši ih na hranu i alkohol	Nije moguće procijeniti, ali posjeduje skupi fotoaparatus	Visoki, sudeći prema odjeći i predmetima
BOGATSTVO	Nisu prikazani posebni indikatori bogatstva	Određeni viši stupanj sudeći prema aparatu i odjeći, kožnoj torbi za spise itd	Visoki stupanj, sudeći prema odjeći, predmetima koje posjeduje
ŽIVOTNO MJESTO	Nije prikazano (radnja je kompletna u autobusu/kamionu)	Nije prikazano	Nije prikazano
PROVOĐENJE SLOBODNO VREMENA	Jelo, piće, druženje sa sinom	Razgovor s prijateljem, drugim putnicima,	Čitanje novina, razgovor sa suprugom

KARAKTERIZACIJA (LIČNOST)	Blag prema sinu, marljiv, svjestan svoje dužnosti	Samouvjeren, pristojan, šarmantan, pomalo ciničan	Naporan, uštogljen, arogantan, grub, pomalo nepristojan
KARAKTERIZACIJA (FIZIČKI)	Krupan, snažan, brkovi,	Mlad, simpatičan, privlačan	Naočale, uglađena brada, skupo odijelo
ODNOS PREMA LIKU	Sin ga sluša, poštuje, voli; čovjek kojeg prima u kamion pomalo ga ponižava, sukobljavaju	Djevojka s njim koketira; kolega ga poštuje i razgovara s njim o zajedničkim temama	Žena ga poštuje, sluša, poslušno komentira njihove opaske
SREDINA	Sin ; suputnik s kojim se sukobljava	Prijatelj koji je informiran o različitim temama i raspravlja o njima	Supruga koja je manje obrazovana; drugi putnici